

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КАТЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМЕНІ
ПРОФЕСОРА ІВАНА КОВАЛИКА**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИКИ (ДЕРИВАТОЛОГІЇ):
МЕТОДИЧНІ КОМЕНТАРІ. ПРАКТИКУМ**

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
галузі знань **03 Гуманітарні науки**
за спеціальністю **035 Філологія**,
спеціалізацією **035.01 – Українська мова та література**

ЛЬВІВ–2023

УДК 821.161.2'373.611(076)

К 893

**Актуальні проблеми української лінгвістики (дериватології):
методичні коментар. Практикум**

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 03
Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія, спеціалізацією 035.01 –
Українська мова та література. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 80 с.

Укладач:

Кузьма І. Т. – кандидат філологічних наук, доцент катедри української мови
імені професора Івана Ковалика

Рецензенти:

Купчинська З.О. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач
катедри української мови імені професора Івана Ковалика

Ястремська Т.О. – доктор філологічних наук, старший науковий
співробітник, заступник директора з наукової роботи Інституту
українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Розглянуто та схвалено до друку на засіданні катедри
української мови імені професора Івана Ковалика (протокол №
8 від 21.04.2023)

Розглянуто та схвалено до друку на засіданні вченої ради
філологічного факультету (протокол № 9 від 24.04.2023)

Дисципліна «Актуальні проблеми української лінгвістики (дериватології)» поглиблює інформацію базового курсу з морфеміки й дериватології на бакалавраті, зокрема ознайомлює слухачів з актуальними теоретичними питаннями української дериватології, які в мовознавчій літературі не мають однозначного трактування, зосереджує увагу студентів на практичних труднощах словотвірного розбору.

Курс покликаний навчити студентів вирішувати складні питання похідности слова з допомогою різних типів словників (морфемних, словотвірних, етимологічних, тлумачних, словників омонімів), ознайомити слухачів із важливими, часто дискусійними питаннями дериватології. Для вивчення словотвору необхідне глибоке узагальнене розуміння його як мікросистеми, а також уміння орієнтуватися в різних наукових підходах до аналізованих явищ. Це, зокрема, аломорфізм кореня та афіксів, що співвідносний із сучасними чергуваннями, спрощенням у групі приголосних, накладанням морфем, або ж пов'язаний з історичними змінами у фонологічній системі та в морфемному складі, вторинні морфемні як наслідок спрощення, перерозкладу, ускладнення, зв'язані і суплетивні корені, втрата подільности чи похідности. Ускладнюють словотвірний аналіз слова розбіжність між діахронною та синхронною мотивацією, можлива відсутність синхронної відповідности між морфемним складом і способом творення, множинна похідність і подільність слова. Це також питання усталеної класифікації способів словотворення і деривації неологізмів, неоднозначного в синхронії статусу нульового афікса, словотворчого закінчення, афіксоїдів, інтерфіксів, складних питомих і гібридних суфіксів, змішаних способів творення, лексико-семантичної деривації та її наслідків (омонімія/багатозначність) та ін.

Усі ці питання нерідко мають міждисциплінарний характер, тому є актуальними не тільки для дериватологів, а для всіх майбутніх мовознавців і викладачів української мови.

ЗАГАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ

1. Правописні зміни 2019 і їхній зв'язок із морфемною і словотвірною структурою слова.
2. Словотвірна система, її одиниці, підходи до вивчення словотвірної системи.
3. Морфемно-словотвірні особливості і їх зв'язок з морфологічним статусом слова. Міжчастиномовна омонімія і словотвір.
4. Співвідношення між морфемною і словотвірною структурою.
5. Розбіжність між діахронною і синхронною похідністю слова.
6. Аломорфізм корневих і афіксальних морфем, його причини. Морфонологія і словотвір.
7. Дискусійне трактування різних типів афіксів (суфіксів, інтерфіксів, афіксоїдів) у науковій літературі.
8. Множинна похідність у сучасній українській мові.
9. Питання словотвірної семантики дериватів. Типи словотвірних значень.
10. Способи словотворення, відомі класифікації, неологізми в системі способів творення.
11. Афіксоцентризм і основоцентризм у дериватології.
12. Актуальні дослідження галузі, підходи й напрямки в дериватології (відповідно до списку літератури).

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ. Внесок І. Ковалика в українську і слов'янську дериватологію. Словотвірна система, її одиниці, підходи до вивчення дериваційної системи.

Практичне заняття №1.

Аналіз словотвірних пар, типів, ланцюжків, парадигм, гнізд... Робота зі словотвірними словниками.

Тема 2. Морфемно-словотвірні особливості і їх зв'язок з морфологічним статусом слова. Міжчастиномовна омонімія і словотвір. Співвідношення між морфемною і словотвірною структурою.

Практичне заняття №2. Словотвірний і морфемний розбір міжчастиномовних омонімів.

Тема 3. Розбіжність між діахронною і синхронною похідністю слова. Множинна похідність у сучасній українській мові.

Практичне заняття №3. Визначення історичних і сучасних твірних баз, розмежування похідних і синхронно первісних слів. Словотвірний розбір слів, що мають множинну похідність у структурно-семантичному плані. Робота з етимологічним, історичними, тлумачними, морфемними і словотвірними словниками.

Тема 4. Аломорфізм кореневих і афіксальних морфем, його причини. Дискусійне трактування різних типів афіксів (суфіксів, інтерфіксів, афіксоїдів), їх класифікації в науковій літературі. Правописні зміни 2019 і їхній зв'язок із морфемною і словотвірною структурою слова.

Практичне заняття №4. Аналіз історичних змін у морфемній і словотвірній структурі слова. Труднощі розмежування простих і складних афіксів.

Тема 5. Питання словотвірної семантики дериватів. Типи словотвірних значень.

Практичне заняття №5. Аналіз дериватів різних словотвірних типів. Вправи на визначення словотвірної семантики.

Тема 6. Дискусійне трактування способів словотворення, відомі класифікації. Питання нульової суфіксації і змішаних із нею способів. Питання флексійного способу і змішаних із ним способів. Різні типи складання (чисте і змішане). Розуміння лексико-семантичної деривації та її наслідків (омонімія чи багатозначність). Морфолого-синтаксичний спосіб: контекстуальний перехід і загальнономовна деривація. Неологізми в системі способів творення.

Практичне заняття №6. Словотвірний розбір слів, утворених різними способами. Складні питання.

Тема 7. Афіксоцентризм і основоцентризм у дериватології. Витоки цих напрямків у працях І.Ковалика.

Практичне заняття №7. Презентації афіксоцентричних праць Є. Карпіловської, С.Соколової та основоцентричних досліджень В. Грещука і його учнів, З. Валюх...

Тема 8. Актуальні дослідження галузі, підходи й напрямки в дериватології. Дериватологічні погляди відомих мовознавців (відповідно до списку літератури).

Практичне заняття №8. Презентації дериватологічної спадщини І. Ковалика, Т. Возного, Д. Гринчишина, К. Городенської, Н. Клименко (за списком).

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ КОМЕНТАРІ

ПОХІДНІСТЬ. ВИМОГИ ДО ПРОВЕЛЕННЯ СЛОВОТВІРНОГО АНАЛІЗУ. СЛОВОТВІРНА СТРУКТУРА І СЛОВОТВІРНА СЕМАНТИКА

1. Словотвірний розбір роблять тільки в **похідних словах**, записавши їх у **початковій формі**.
2. Похідні слова (деривати) мають мотивоване лексичне значення. Вони здебільшого формально складніші, ніж їх твірні бази. Словотвірну структуру (будову) похідного слова становить твірна база (основа, слово) і словотворчий засіб (афікс/ формант). У процесі деривації можуть відбуватися морфонологічні, морфолого-синтаксичні, семантичні зміни, правописні чи акцентуаційні зміни – залежно від способу. Первісні слова мають немотивовану семантику й непохідну словозмінну основу. Наприклад: **мамин** ← **мам-а + -ин-** (“який належить мамі”).
3. При визначенні твірної бази деривата потрібно однаково зважати на його **структурну й семантичну похідність**. Твірною базою є структурно й семантично найближче слово чи словосполучення. Наприклад: **заморський** ← **за- + мор- е + -ськ-** (“який є за морем, привезений з-за моря”).
4. У сучасній українській мові усталені основні моделі структурно-семантичної синхронної похідности.

Наприклад:

прислівники із суфіксом **-о/-е** – суфіксальні відприкметникові (відзайменникові) деривати: **безвідповідально** ← **безвідповідальний, інакше** ← **інакший**;

прислівники на **по-...-ому/-ему, -и** – префіксально-суфіксальні відприкметникові (відзайменникові) деривати: **по-сучасному** ← **сучасний**, **по-моєму** ← **мій**, **по-українськи** ← **український**;

іменники на **-ість** – суфіксальні відприкметникові деривати: **далекоглядність** ← **далекоглядний**;

іменники на **-нн'-а (-енн'-а, -інн'-а), -тт'а** – суфіксальні віддієслівні деривати: **прочитання** ← **прочитати**, **забуття** ← **забути**;

прикметники з іменниковими коренями і з префіксами, співвідносними з прийменниками, - префіксально-суфіксальні відіменникові деривати: **міжобласний** ← **область**, **позабюджетний** ← **бюджет**, **післявоєнний** ← **війна**, **дореформений** ← **реформа**.

5. Усі дієприкметники й дієприслівники, прикметники і прислівники вищого ступеня порівняння – це похідні суфіксальні одиниці, словотвірний статус яких у дериватології неоднозначний (форми чи окремі похідні слова), оскільки дискусійним є тлумачення цих понять у морфології (статус дієприкметника, дієприслівника і категорії ступенів порівняння).

6. Множинну похідність мають здебільшого заперечні прислівники та прислівники з модифікаційною семантикою (пестливість, згрубілість, неповний, надмірний вияв), а також синтетичні форми ступенів порівняння прислівників:

- **веселенько** ← **веселенький і весело**;

- **невесело** ← **невеселий і весело**;

- **найвеселіше (присл.)** ← **найвеселіший і веселіше (присл.)**.

7. Деякі деривати мають фразеологічну (ідіоматичну) похідність (мотивацію), за якої значення похідного слова вміщує не тільки семантику його компонентів, а й природжені позамовні чинники. Наприклад: *білок і жовток* – це не все, що білого чи жовтого кольору, а частини яйця відповідного кольору, *світлиця* – це не просто приміщення, де світло, а кімната для гостей, вітальня, *письменник* – не той, хто письменний, а хто пише художню літературу.

8. Синхронна похідність не завжди збігається з діахронною (етимологічною). Деякі етимологічно похідні слова синхронно є непохідними, наприклад, *знак*, *зелений*.

9. Зрідка структурна похідність може не збігатися зі семантичною, наприклад, у відприкметникових прислівників з іменниковим коренем: *по-міському* (“як у місті”) ← **міський**; *по-львівськи* (“як у Львові”) ← **львівський**...

10. Словотвірний розбір (аналіз) слова базується на визначенні словотвірної похідності слова. Він буває графічний і описовий. Графічний аналіз передбачає визначення словотвірної структури деривата: **дериват** ← **твірна база + словотворчий формат**. Завдання описового словотвірного аналізу – визначити частину мови деривата, твірну базу (слово чи словосполучення), її частиномовну належність, твірну основу при творенні від змінної частини мови (крім префіксального і постфіксального способів), словотворчий формант (афікс), морфонологічні, морфолого-синтаксичні або семантичні зміни залежно від способу творення, зміну наголосу чи правопису, спосіб словотворення. Наприклад: **сердечний** ← **серц-е + -н- (ий)**: дериват – прикметник *сердечний* - мотивований іменником *серце*, твірна основа **серц-**, словотворчий формант – суфікс **-н(ий)**, морфонологічні зміни: чергування /ц/-/ч/, Ø-/e/, поява етимологічної /д/, зміна місця наголосу; спосіб творення **суфіксальний**.

11. Словотвірна похідність слова – це двобічна здатність **деривата** виявляти формальні й семантичні зв'язки з **деривантом**.

Індивідуальна семантика похідного слова – це **мотивоване лексичне значення** (у словнику тлумачиться через лексичне значення твірної бази), наприклад, мотивоване ЛЗ деривата *скрипаль* “той, хто грає на скрипці”. Крім **лексичного значення**, усі похідні слова мають **словотвірне значення** – узагальнену семантику, спільну для структурно однотипних слів, що виражає смислові співвідношення між **твірним і похідним словом**, поєднуючи в собі **семантику твірної бази** зі **словотворчою функцією афікса**. Наприклад, деривати *скрипаль*, *бандурист*, *сопілкар* мають спільне словотвірне значення

“той, хто грає на інструменті, названому твірною базою”. Поняття діяча, виконавця закладене в словотворчій функції суфіксів **-аль-, -ист-, -ар-**, а об’єкт дії називає **твірна база** – іменникова основа.

12. Словотвірне значення може мати різний ступінь узагальнення. **Часткові словотвірні значення** виділяються в межах **загального** й відрізняються від нього більшою конкретністю. Наприклад, загальне словотвірне значення **“модифікаційна ознака”** виражають похідні прикметники *маленький, біленький, величезний, старезний, страшнючий*. Частковим словотвірним значенням **“пестлива ознака”** об’єднані похідні *маленький і біленький*, а **“надмірна ознака, згрубілість”** – похідні *величезний, старезний, страшнючий*.

13. Залежно від семантичних відношень між **дериватом і твірною базою** виділяють різні **типи словотвірних значень**:

- **синтагматичне словотвірне значення** – властиве складним словам (акумулює семантику твірних основ, поєднаних у складному слові та співвідносних із синтаксичною конструкцією). Наприклад, прикметники *трипроцентний, п’ятиградусний, десятирічний, стобальний* виражають спільне словотвірне значення, компонентами якого є **семантика твірних основ** відповідних словосполучень і **словотворча функція афікса**;

- **модифікаційне словотвірне значення** похідного слова відрізняється від семантики твірного переважно стилістичними відтінками. Твірне слово й дериват виражають **тотожне поняття**. Наприклад: *татко, татусь* ← *тато*; *довжезний, довжелезний* ← *довгий*;

- **мутаційне словотвірне значення** мають похідні слова, що позначають **нове поняття** порівняно з поняттям твірних баз. Наприклад, *дитинство* ← *дитина*, *моделювати* ← *модель*;

- **транспозиційне словотвірне значення** - це значення похідного слова, яке відрізняється від значення твірного не поняттям, а **частиномовним статусом і типовою синтаксичною функцією** (синтаксична деривація). Наприклад, транспозиційну семантику мають відприкметникові іменники на

-ість, -от-а, іменники з нульовим суфіксом (радість ← радий, теплота ← теплий, синь ← синій), віддієслівні іменники на -нн'-а, тт'-а (малювання ← малювати, пиття ← пити), відприкметникові прислівники на -о/-е (тихо ← тихий, гаряче ← гарячий), відіменникові загальновідносні прикметники (лісовий ← ліс, автомобільний ← автомобіль), відчислівникові іменники на позначення числових величин (двійка ← двоє, одиниця ← один, сотня ← сто).

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ

1. При словотвірному аналізі потрібно брати до уваги тільки живомовні зв'язки між твірним і похідним словом, зв'язки, які відповідають усталеним у сучасній українській мові словотвірним типам з їхніми дериваційними моделями і словотвірними значеннями. Наприклад, із погляду сучасної словотвірної системи, прислівники на -о/-е є суфіксальними відприкметниковими похідними з транспозиційним словотвірним значенням (**ясно** ← **ясн-ий** + **-о**), хоч історично (етимологічно) прислівники на -о/-е – це морфолого-синтаксичні деривати, адвербіалізовані форми середнього роду прикметників (**ясно присл.** ← **ясно прикм. с.р.**). Похідність чи непохідність слова також визначають тільки відповідно до сучасної словотвірної системи: чимало слів, які історично є похідними, у плані синхронної дериватології розглядаємо як непохідні. Наприклад: **неділя, вельможа, зелений, ведмідь.**

2. Асемантичні звуки перед словотворчим суфіксом, які з погляду морфемного аналізу трактують як **інтерфікси**, при словотвірному розборі треба **приєднувати до словотворчого афікса**. Наприклад: **гавкати** ← **гав** + **-ка-**(**ти**).

3. Графічний словотвірний аналіз потрібно робити на фонемному рівні, зокрема розписувати фонологічною транскрипцією необхідно ті фрагменти слова, де є невідповідність між фонемою і її буквеним позначенням.

Наприклад: **мрійник** ← **мрія-ти** + **-ник** (суфікс **-а** – усікається), **подвір'я** ← **по-** + **двір-** + **-й-** (**а**).

4. При визначенні твірної бази деривата потрібно зважати не тільки на його **структуру**, а й **семантику**. Наприклад: прикметники **міжсесійний**, **позабюджетний**, **підземний** і под. не можна виводити від прикметників **сесійний**, **бюджетний**, **земний**, оскільки семантично вони мотивовані іменниками **сесія**, **бюджет**, **земля** (“той, що відбувається, перебуває, розміщений між, під, поза ... тим, що назване твірним іменником”).

5. Наявність у слові префіксів чи суфіксів не свідчить про його **синхронну похідність**, адже слова зі **зв'язаними** коренями втратили свої історичні твірні бази. Наприклад, **вулиця**, **взути**, **тримати** – це синхронно непохідні слова.

СКЛАДНІ ВИПАДКИ

При словотвірному аналізі інколи виникають труднощі, пов'язані

1) із визначенням напрямку словотвірної похідності: від дієслівних (інфінітивних) основ можуть утворюватися структурно простіші іменники на позначення предметної дії, результату, засобу дії і под. (наприклад, при **нульовій суфіксації**: **зруб** ← **зрубати**, **вихід** ← **виходити**);

2) із розбіжністю між структурною й семантичною похідністю: префіксально-суфіксальні прислівники з іменниковим коренем семантично пов'язуються з іменником, а структурно – з прикметником (**по-українськи** “як в Україні” ← **український**);

3) з історичною втратою похідності: синхронно непохідний іменник **вересень** історично ← **верес**;

4) із можливою сучасною множинною похідністю (**недалеко** ← **недалекий**, **далеко**);

5) із морфологічними змінами в процесі словотворення, особливо якщо їх можна пояснити **тільки історично**: приголосні /м/ і /н/ з'являються в

аломорфних коренях, якщо інваріантний корінь містить **а** ← **є** (наприклад: **жнець** ← **жа-ти** + **-ець-**); у процесі словотворення у твірній основі можуть з'являтися етимологічні приголосні (наприклад, **сердечний** ← **серц-е** + **-н-**(ий), **четверговий** ← **четвер-** + **-ов-**(ий)).

СЛОВОТВІРНА СИСТЕМА

1. У сучасному мовознавстві термін “**словотвір**” використовують на позначення окремого мовного рівня (**словотвірної/дериваційної системи/системи словотвору**), який містить у собі ієрархічно впорядковану сукупність взаємопов'язаних мовних одиниць. Це **словотвірні класи, словотвірні категорії й розряди, словотвірні типи, словотвірні пари, ланцюжки і словотвірні гнізда, словотвірні парадигми, а також словотворчі ресурси (твірні бази й афікси).**

2. Найзагальніші мовні одиниці словотвору – **словотвірні класи** – визначають за належністю похідних слів до однієї частини мови. Наприклад, словотвірний клас похідних іменників (*дзвінок, друкар, підсніжник, тиша, мудрість, мудрець, самота*). Словотвірним класам підпорядковуються конкретніші комплексні одиниці словотвірної системи – **словотвірні категорії** (наприклад, **особа і неособа** в іменниках) і **словотвірні розряди**, які визначають за спільним словотвірним значенням дериватів та за єдністю способу їх творення (хоча й афікси різні) (наприклад, *назва особи за дією: водій, слухач, косар, жнець; назви особи за територіальною належністю: українець, львів'янин, турок, селянин*).

3. Зважаючи на єдність частини мови твірної бази, на спільність словотворчого засобу і способу творення, а також на тотожність дериваційної семантики, у словотвірних розрядах виділяють однорідні **словотвірні типи (СТ) / дериваційні типи** – основні комплексні системотворчі одиниці словотвору. Наприклад, один **словотвірний тип** становлять деривати *мудрість, щирість, вірність, хитрість, ніжність ...*,

оскільки їх об'єднує спільний афікс **-ість**, який при суфіксальному способі в усіх словах поєднався з **прикметниковою твірною основою**; усі іменники виражають **спільне транспозиційне словотвірне значення “опредметнена ознака”**.

4. Не можна плутати зі словотвірним типом поняття **словотвірна/дериваційна модель** – схема побудови слова без семантичного наповнення. На відміну від словотвірного типу, **словотвірна модель** включає єдність двох компонентів: **1) спільну частиномовну належність твірної бази** (наприклад, іменникова твірна основа) і **2) спільний словотворчий афікс** (наприклад, прикметникове словотворче закінчення **-ий** при флексійному способі творення). Тому спільною словотвірною моделлю іменникова **твірна основа + словотворче закінчення** об'єднані похідні прикметники **ворожий, собачий, погожий, ведмежий, золотий** та ін., які виражають різні словотвірні значення (якісну, відносну і присвійну ознаки), а тому належать до трьох різних словотвірних типів.

5. **Деривати (похідні слова)** – це ще конкретніші, ніж словотвірні типи, двобічні величини словотвірного рівня. Вони формуються із мінімальних одиниць словотвірної системи **словотворчих ресурсів (твірних баз і словотворчих афіксів)**. Наприклад: **щирість ← щир-ий + -ість**.

6. Деривати разом із твірними базами становлять **словотвірні пари (твірне слово/деривант → похідне слово/дериват)**. Наприклад: **літо → літній**.

7. **Похідне слово/дериват** може бути твірним/деривантом для іншого похідного слова. Три й більше слів, поєднаних послідовною похідністю, становлять **словотвірний ланцюжок**. Наприклад: **літо → літній (I ступінь похідності) → по-літньому (II ступінь похідності)**.

8. Сукупність словотвірних ланцюжків, об'єднаних спільним коренем (кореневим словом), – це **словотвірне гніздо** – мікросистема, яка становить комплексну одиницю словотвірного рівня. Наприклад:

білий → білити → побілити
→ біленький → біленько

→ *біліти* → *побіліти*

→ *білизна...*

9. Спільнокореневі деривати, об'єднані єдиною твірною базою, що перебувають на одному ступені похідності, утворюють **словотвірні парадигми**. Наприклад, у наведеному вище гнізді одну словотвірну парадигму становлять похідні I ступеня від прикметника **білий**: *біліти, біліти, біленький, білизна ...*

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ

При визначенні словотвірних типів необхідно розрізняти єдність афікса в групі дериватів і омонімію афіксів. Наприклад, у переліку **похідних зеленкавий, жовтавий, кучерявий, дірявий** визначаємо два різні словотвірні типи: із **модифікаційною словотвірною семантикою неповного вияву ознаки (-ав- 1: зеленкавий, жовтавий)** і з **мутаційним значенням активної якісної ознаки (-ав- 2: дірявий, кучерявий)**.

СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ

СЛОВОТВІРНИЙ РОЗБІР ДЕРИВАТИВ, УТВОРЕНИХ АФІКСАЛЬНИМИ СПОСОБАМИ

1. Щоби визначити спосіб словотворення деривата, потрібно **дібрати семантично і структурно найближче слово й до твірної основи (до цілого твірного слова) додати тільки один афікс**. Словотворчий засіб, який додається, є визначальним при назві різновиду афіксальної деривації (префіксація, суфіксація...). Наприклад, семантично і структурно найближчим словом для прислівника **цілодобово** є прикметник **цілодобовий**, до основи

якого треба додати суфікс **-о**. Отже, **цілодобово** – це дериват суфіксального способу.

2. При **суфіксальному способі** словотворчий суфікс переважно додається до **твірної основи**. Наприклад: **малювання** ← **малюва-ти + -нн'(а)**, **зоряний** ← **зор'-а + -ан-(ий)**. Якщо твірним є **незмінне слово**, то словотворчий суфікс додається до цілого **твірного слова**. Наприклад: **вчорашній** ← **вчора + -шн'(ий)**, **ойкати** ← **ой + -ка (ти)**. У межах **суфіксального способу** треба розглядати й **нульову суфіксацію**.

Нульовий суфікс є словотворчим засобом дериватів, які **не мають** субстанційних суфіксів. Зокрема:

а) **віддієслівних іменників**, що позначають наслідок, результат, предмет дії і є структурно простішими, ніж твірні дієслова, від основи інфінітива яких відсікається суфікс: **зруб** ← **зруба-ти + Ø (-а-усікається)**, **зрада** ← **зрадити + Ø (-и-усікається)**, **сходи** ← **сходити + Ø (-и усікається)**;

б) **відприкметникових іменників**, що позначають переважно збірні або абстрактні поняття (опредметнену ознаку): **молодь** ← **молод-ий + Ø**, **юнь** ← **юн-ий + Ø**, **погань** ← **поган-ий + Ø**, **синь** ← **син'-ий + Ø**.

3. При **префіксальному способі** словотворчий префікс додають тільки до **цілого твірного слова**, не змінюючи його частиномовної належності. Наприклад: **неволя** ← **не- + воля**, **аморальний** ← **а- + моральний**.

4. Якщо афіксальний дериват неможливо утворити тільки за допомогою префікса або тільки за допомогою суфікса, то до твірної основи **одночасно** треба додавати **префікс і суфікс (конфікс)**. Це **префіксально-суфіксальний (конфіксальний)** спосіб. Наприклад: **надвечір'я** ← **над- + вечір- + -й-(а)**, **безмежний** ← **без- + меж-а + -н-(ий)**, **пришкільний** ← **при- + школ-а + -н-98 (ий)**, **по-перше** ← **по- + перш-ий + -е**, **по-українськи** ← **по- + українськ-ий + -и**.

5. У похідних словах, які не мають словотворчих суфіксів, словотворчим засобом може виступати **закінчення (флексія)**, яке додають до твірної основи (**флексійний спосіб**). Наприклад, флексійним способом творяться:

а) деякі похідні якісні, відносні і присвійні прикметники від іменників: **погожий** ← **погод-а + -ий**, **ворожий** ← **ворог- + -ий**, **Божий** ← **Бог + -ий**, **золотий** ← **золот-о + -ий**, **овечий** ← **вівц'-а + -ий**, **орлій** ← **орел - + -ій**;

б) більшість порядкових числівників від власне кількісних числівників: **п'ятий** ← **п'ять- + -ий**, **сьомий** ← **сім- + -ий**, **сотий** ← **ст-о + -ий**;

в) деякі іменники жіночого роду від іменників чоловічого роду: **кума** ← **кум- + -а**, **раба** ← **раб- + -а**, **Богдана** ← **Богдан- + -а**, **Олександра** ← **Олександр- + -а**.

6. **Словотворче закінчення** може виступати дериваційним формантом разом із **префіксом** (префікс + флексія – конфікс). Продуктивним у сучасній українській мові є тільки один прикметниковий словотвірний тип **префіксально-флексійного способу** творення: **без- + іменникова твірна основа + -ий(-ій)** із словотвірним значенням “який не має, побавлений того, що назване твірним іменником”. Наприклад: **безлистий** ← **без- + лист'-а + -ий**, **безший** ← **без- + ший-а + -ій**, **безголосий** ← **без- + голос- + -ий**. В інших дериватах **префіксально-флексійний** спосіб виявляється дуже рідко: **озимий** ← **о- + зим-а + -ий**.

7. При **постфіксальному способі** постфікс додають до **цілого твірного слова**. У сучасній українській мові постфіксальним способом утворені неозначені займенники та деякі прислівники (постфікси **-небудь, -сь, -будь**). Наприклад: **хто-небудь** ← **хто + -небудь**, **хто-будь** ← **хто + -будь**, **щось** ← **що + -сь**, **коли-небудь** ← **коли + -небудь**.

У науковій літературі неоднозначно трактують **зворотні й пасивні дієслова**, утворені за моделлю **твірне дієслово активного стану + -ся**. Одні дослідники зараховують їх до **постфіксальних дериватів** (І. Ковалик), наприклад: **вчитися** ← **вчити + -ся**, **умиватися** ← **умивати + -ся**. Інші мовознавці постфіксальну зміну стану з активного на зворотний (рідко на пасивний)

вважають **формотворенням**. У такому разі дієслівний постфікс **-ся(-сь)** при поєднанні з твірним дієсловом трактують як формотворчий (передає граматичне значення стану). На думку Н. Клименко та Є. Карпіловської, дієслівний постфікс **-ся (-сь)** буває словотворчим тільки у складі конфіксів при **префіксально-постфіксальному, суфіксально-постфіксальному і префіксально-суфіксально-постфіксальному** способах (дериват позначає нове поняття порівняно з твірним словом). К.Городенська постфіксальним формотворенням у межах лексеми вважає **пасивний** стан (трапляється рідко), а більшість дієслів **зворотного** стану трактує як **окремі постфіксальні деривати із словотворчим постфіксом –ся** (розрізняти треба в контексті: нести – нестися вітром – пасивний стан і нести – нестися у гнізді – зворотний стан).

8. **Префіксально-постфіксальним** способом утворюють дієслова за моделлю **префікс + твірне дієслово + постфікс -ся(-сь)** за умови, якщо самим префіксом або самим постфіксом нове слово утворити неможливо. Наприклад: **розкричатися ← роз- + кричати + -ся, зачитатися ← за- + читати + -ся, вдуматися ← в- + думати + -ся**. Дуже важливо зважати на **семантику** дериватів, оскільки чисто структурні зіставлення можуть бути помилковими (наприклад, дієслово **зачитатися** семантично мотивується дієсловом **читати**, а не **зачитати**, яке в мові існує, але не містить семантичної бази для аналізованого деривата).

9. **Суфіксально-постфіксальний** спосіб полягає в одночасному додаванні **суфікса й постфікса до твірної основи**. Таким способом творять тільки дієслова, мотивовані іменниками й прикметниками. Наприклад: **гніздитися ← гнізд-о + -и(ти) + -ся, колоситися ← колос- + -и(ти) + -ся, гордитися ← горд-ий + -и(ти) + -ся, кучерявитися ← кучеряв-ий + -и(ти) + -ся**. Суфіксально-постфіксальні дієслова без постфікса **-ся(-сь)** не вживаються.

10. Рідко дієслова утворюються **префіксально-суфіксально-постфіксальним** способом – до твірної основи інфінітива, іменника чи прикметника одночасно додають **префікс, суфікс, постфікс**. Наприклад:

перешіптуватися ← пере- + шепта-ти + -ува(ти) + -ся, насмілитися ← на- + сміл-ий + -и(ти) + -ся, проштрафитися ← про- + штраф- + -и(ти) + -ся. Такі дієслова без -ся не вживаються.

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ

1. Суфіксальним способом утворюють

– деривати з модифікаційною семантикою: *дрібненький, спатоньки, вовчисько*;

– відприкметникові прислівники на –о(-е): *правдоподібно*;

– дієприкметники, дієприслівники, форми вищого ступеня прикметників і прислівників (їх трактування неоднозначне в морфології, а тому й у дериватології): *мудріший, тепліше, написаний, пишучи*;

– іменники на позначення опредметненої ознаки та збірних понять: *молодь, сивина, птаство, гайвороння (-j-), дітвора*;

– іменники на позначення опредметненої дії, діячів, об'єктів дії, знарядь: *кохання, буття, перехід, оберіг, розпушувач, винищувач, посівальник*;

– нерідко суфіксальним способом утворюють деривати, твірні бази яких є складними (складноскороченими) словами. Такі похідні не можна плутати зі словами, утвореними складанням. Наприклад, суфіксальним способом утворюємо *боєздатність* ← *боєздатн-ий* + *-ість*, *світоглядний* ← *світогляд-* + *-н-(ий)*, *швидкоплинно* ← *швидкоплинн-ий* + *-о*, *упівський* ← *УПА* + *-івськ-(ий)*, *профспілковий* ← *профспілк-а* + *-ов-(ий)*;

2. Префіксальним способом утворюють

– дієслова доконаного виду від недоконаного: *винести, переписати*;

– заперечні іменні частини мови: *недоля, неуспішний, антициклон, контрудар, аполітичний*;

– синтетичні форми **найвищого ступеня порівняння** прикметників і прислівників (трактування неоднозначне: формотворення чи окремі слова): *наймудріший, найтепліше*.

Префіксація ніколи не міняє частиномовної належності.

3. Префіксально-суфіксальним способом утворюють

– відприкметникові й відзайменникові прислівники на **по-...-ому/- ему, -и**; відчислівникові на **по-...-е** та інші історично морфолого-синтаксичні деривати колишніх відмінкових форм. Наприклад: *по-доброму, по-своєму, по-студентськи, по-перше*;

– відіменникові іменники з різними префіксами та суфіксами, зокрема з етимологічним **-j-**, навіть якщо він із погляду морфемного аналізу не виділяється (подовження в межах кореня). Наприклад: *узголів'я, пасинок, підсвічник, роздоріжжя, узбережжя, суцвіття*;

– відіменникові прикметники з **відприйменниковим префіксами**: *позаштатний, підводний, міждержавний*;

4. Наявність у слові тих чи інших морфем не є головною ознакою при визначенні способу словотворення. Тільки **структурно-семантична мотивація** деривата **найближчим деривантом** є показником **способу**. Наприклад:

а) не всі похідні, у морфемній структурі яких наявні префікс і суфікс, є **префіксально-суфіксального способу** творення: *перечитування* ← *перечитувати* (суфіксальний спосіб), *обігрівач* ← *обігрівати* (суфіксальний спосіб) і, навпаки, для деяких словотвірних типів **префіксально-суфіксального способу** характерна відсутність суфікса **-j-** в синхронному плані (маємо лише його рефлекс – подовження приголосного в межах кореня): *суцвіття, підземелля, міжряддя*;

б) не всі похідні, у морфемній структурі яких наявні префікс і постфікс, є **префіксально-постфіксальними**: *розвеселитися* ← *розвеселити* + *-ся* (постфіксальний), *роzscheбетатися* ← *роз-* + *щебетати* + *-ся* (префіксальнопостфіксальний), *розсміятися* ← *роз-* + *сміятися* (префіксальний);

в) наявність у дериватах суфікса й постфікса не є визначальною ознакою **суфіксально-постфіксального способу**: *телитися* ← *тел'-а+-и-* (ти)+*-ся*

(суфіксально-постфіксальний), але *селитися* ← *селити* + *-ся* (постфіксальний).

5. Словотворча флексія буває тільки в дериватах, які не мають словотворчих суфіксів (*ведмежий, безвусий*);

6. Словотворчий нульовий суфікс (Ø) ніколи не буває після словотворчого субстанційного суфікса.

СКЛАДНІ ВИПАДКИ

1. У сучасній українській мові іменники з префіксами й фонетичним подовженням на місці етимологічного суфікса **-j-** (при морфемному аналізі синхронно не виділяється) належать до **префіксально-суфіксальних** похідних: **піддашня, узлісся**.

2. Деривати, які структурно можуть співвідноситися з кількома словами, потрібно зіставляти з найближчим словом, що мотивує їх семантично. Наприклад: *пасинок* “нерідний син” ← **па-** + **-син-** + **-ок**, а не від *синок*, *підземний* “той, що під землею” ← **під-** + **земл’-а** + **-н(ий)**, а не від *земний*, *розчесатися* “розчесати себе” ← **розчесати-** + **-ся**, а не від *чесатися*, *розсміятися* “раптом почати сміятися” ← **роз-** + **-сміятися**;

3. Ускладнювати словотвірний розбір можуть морфонологічні зміни на межі твірної основи і словотворчого афікса (при суфіксальному, префіксально-суфіксальному, флексійному способах): *безсердечний* ← **без-** + **серц-е** + **-н(ий)**(/ц’-/ч’), **поява етимологічної фонем** /д/, /Ø’-/е’); *собачий* ← **собак-а** + **-ий** (/к’-/ч’/ (пор. із *телячий* ← **тел’-а** + **-ач(ий)**); *радісний* ← **радіст’-** + **-н(ий)**(спрощення в групі приголосних /стн’/); *птаство* ← **птах-** + **-ств(о)**; *бузький* ← **Буг-** + **-ськ(ий)** (**часткове накладання і чергування**); *нововолинський* ← **Нововолинськ** + **-ськ(ий)** (**повне накладання**); *жнець* ← **жа-ти** + **-ець-** (/а’ ← ę).

СЛОВОТВІРИЙ РОЗБІР ДЕРИВАТИВ, УТВОРЕНИХ СКЛАДАННЯМ І ЗМІШАНИМИ СПОСОБАМИ

1. **Основоскладання може бути чистим і супроводжуватися афіксацією.**

Чисте основоскладання – це спосіб поєднання основ сурядного або підрядного словосполучення переважно за допомогою інтерфіксів **о (е), и**. Кінцева частина таких складних слів переважно збігається із другою частиною твірної бази (твірне основа + твірне слово). Наприклад: *жовтоцвіт, першоджерело, чорно-білий, жовтогарячий, правдоподібний, видозмінювати, тризуб, двобій, книгосховище, овочесховище*. У морфемному складі таких слів можуть бути суфікси в прикінцевій частині, однак вони **не є словотворчими засобами**, а входять до твірної бази: *овочесховище* ← *овоч-ів* + *сховище*.

2. Якщо **основоскладання супроводжується суфіксацією**, то це **суфіксально-складний спосіб** творення. До твірних основ, поєднаних інтерфіксом, може додаватися субстанційний або нульовий словотворчий суфікс. Наприклад: *одноденний* ← *один-* + *(о)* + *ден'-* + *-н-(ий)*, *першокласник* ← *перш-ий* + *(о)* + *клас-* + *-ник-*, *чорноморський* ← *Чорн-е* + *(о)* + *мор-е* + *-ськ-(ий)*, *громовідвід* ← *грім-* + *(о)* + *відводи-ти* + *Ø (-и- усікається)*, *криголам* ← *криг-у* + *(о)* + *лама-ти* + *Ø* ... Нульовий суфікс додають при основоскладанні найчастіше, якщо другим компонентом твірної бази є дієслово, твірна основа якого усікається й до неї не додається субстанційний суфікс. Пор.: *лісоруб* ← *ліс-* + *(о)* + *руба-ти* + *Ø* і *мечоносець* ← *меч-* + *(о)* + *носи-ти* + *-ець-(суфікси -а- й -и- усікаються)*.

3. Супровідним засобом при основоскладанні може бути словотворче закінчення - **флексійно-складний спосіб**. Так утворюють прикметники від підрядних словосполучень, якщо друга іменникова частина деривата не співвідносна зі словом і не містить суфікса. Наприклад: *чорнобровий* ← *чорн-*

i + (o) + бров-и + -ий, двоголовий ← дв-і + (o) + голов-и + -ий, аналогічно *тиховодий, круторогий, босоногий* (слів бровий, головий, водий, рогий, ногий не існує).

4. Зрідка основоскладання супроводжується префіксацією – **префіксально-складний спосіб**: *умиротворити ← у- + мир- + (o) + творити, водночас ← в- + один- + (o) + час*, а також префіксацією і суфіксацією одночасно – **префіксально-суфіксально-складний спосіб**: *міжчастиномовний ← між- + частин-и + (o) + мов-и + -н-(ий), передноворічний ← перед- + нов-ий + (o) + рік- + -н-(ий)*. Суфіксально-складний, флексійно-складний, префіксально-складний і префіксально-суфіксально-складний способи належать до змішаних.

5. Складання двох слів – це **лексико-синтаксичний, або зрощеннєвий, спосіб** словотворення. **Синтаксична одиниця словосполучення лексикалізується при збереженні порядку компонентів (інколи застиглих граматичних форм) і формуванні єдиного наголосу.** Твірною базою при зрощенні переважно є підрядні словосполучення **прислівник + прикметник (дієприкметник)**: *свіжозрубаний ← свіжо+зрубаний, слаборозчінний ← сла́бо + розчінний, вічнозелений ← вічно + зелéний, важкодоступний ← важко + доступний*. Рідше лексикалізуються **сполуки інших частин мови, до складу яких можуть входити форми непрямих відмінків іменних частин мови, особові форми дієслів (наказовий спосіб)**. Наприклад: *насамперед ← на сам + перед, запанібрата ← за пані + брата, благодіяти ← благо + діяти, зловживати ← зло + вживати, перекотиполе ← перекоти + поле, горицвіт ← гори + цвіт, жалюгідний ← жалю + гідний*. До зрощення належить і злиття двох слів однієї частини мови. Наприклад: *член-кореспондент, ракета-носій, тишком-нишком, прем'єр-міністр*. Складання двох слів ще називають **юкстапозицією**.

6. **Зрощеннєво-суфіксальне словотворення** – це змішаний спосіб: лексикалізація словосполучення зі супровідною суфіксацією. Наприклад: *нісенітниця ← ні се ні те + -ниц'-(а)*.

7. Творення нових слів поєднанням частин кількох твірних слів (букв, звуків, скорочених і повних основ, довільно скорочених твірних одиниць) називається абрєвіацією.

Ініціальні абрєвіатури (звукові та буквені) – це поєднання перших звуків чи літер твірних слів. Наприклад: *рагс* ← *реєстрація актів громадського стану*, *ВНЗ* ← *вищий навчальний заклад*. Якщо абрєвіатура читається як позвукова, але пишеться великими літерами, то трактування її неоднакове. Зокрема, І. Ковалик визначальним вважає звуковий бік абрєвіатури, її вимовляння, а не графічний вигляд (НАН = [н́ан] – Національна академія наук, тому абрєвіатура позвукова), а для Н. Клименко визначальне графічне зображення абрєвіатури (великими чи малими літерами написано), тому НАН учена зараховує до літерних абрєвіатур.

У **поскладових (почастинних) абрєвіатурах** твірними базами є **початкові частини слів** (інколи перші склади): *завгосп* ← *завідувач господарства*, *нардеп* ← *народний депутат*, *Мін'юст* ← *Міністерство юстиції*, *райвиконком* ← *районний виконавчий комітет*.

Часткові абрєвіатури утворюються поєднанням частини першого слова із цілим другим словом (у початковій формі або в непрямому відмінку). Наприклад: *педрада* ← *педагогічна рада*, *літредактор* ← *літературний редактор*, *завкафедри* ← *завідувач кафедри (словоформна абрєвіатура)*.

Твірними для **мішаної(комбінованої) абрєвіатури** можуть бути частини слів і перші букви чи звуки: *райво* ← *районний відділ освіти*, *ЛуАЗ* ← *Луцький автомобільний завод*, *КрАЗ* ← *Кременчуцький автомобільний завод*.

Окремо виділяють **абрєвіатури, утворені скороченням одного слова** – іменника чи прикметника (характерні для розмовного стилю). Так у сучасній українській мові часто творяться неологізми. Наприклад: *спец* ← *спеціаліст*, *комп* ← *комп'ютер*, *безліміт* ← *безлімітний*, *неформал* ← *неформальний*, *мерс* ← *“Мерседес”*.

Близьким до абрєвіації є телєскопїчний спосїб – поєднання початкової (початкових) й кїнцевої частин твїрних слїв: *мотель* ← *мотор* + *готель*, *папомобїль* ← *пап-а* + *(о)* + *автомобїль*, *вїйськкомат* ← *вїйськовий* + *комїсарїат*.

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ

1. Щоби вїдрїзнити чисте основоскладання вїд змїшаного (суфїксально-складного, флексїйно-складного способїв), потрїбно уважно проаналїзувати твїрну базу деривата.

Якщо слово мотивується сурядним словосполученням (два рївноправнї їменники чи прикметники) і вїдповїдає словотвїрнїй моделї **твїрна основа + їнтерфїкс + твїрне слово**, то це чисте основоскладання. Наприклад: *чорно-бїлий* ← *чорн-ий* + *(о)* + *бїлий*, *мовно-лїтературний* ← *мовн-ий* + *(о)* + *лїтературний*, *лїсостеп* ← *лїс-* + *(о)* + *степ*.

Пїдрядне словосполучення (головне слово + залежне) може бути твїрною базою і при чистому основоскладаннї, і при змїшаному. Якщо слово утворилося за моделлю **твїрна основа + їнтерфїкс + твїрне слово** (кореневе або афїксальне), то це чисте основоскладання: *однострїй* ← *один-* + *(о)* + *стрїй*, *металошукач* ← *метал-у* + *(о)* + *шукач*, *морозостїйкий* ← *(до)* *мороз-у* + *(о)* + *стїйкий*, *газосховище* ← *газ-у* + *(о)* + *сховище*.

Якщо дериват утворився вїд пїдрядного словосполучення, одна з основ якого вимагає суфїксації (субстанцїйної або нульової), то це суфїксально-складне слово. Наприклад: *трикутник* ← *тр-и* + *(и)* + *кут-и* + *-ник-*, *двоповерховий* ← *дв-а* + *(о)* + *поверх-и* + *-ов-(ий)*, *всестороннїй* ← *вс'-ї* + *(е)* + *сторон-и* + *-н'-(їй)*.

Нульовою суфїксацією супроводжується основоскладання їменникїв (їз другою усїченою дїєслївною основою), якщо в кїнцї слова немає субстанцїйного суфїкса: *всюдїхїд* ← *всюди* + *ходи-ти* + \emptyset , *однолюб* ← *одн-у*

+ (о) + *люби-ти* + Ø, *лісоруб* ← *ліс-* + (о) + *руба-ти* + Ø, а також прислівників, друга основа яких не співвідносна зі словом: *голіруч*, *горілиць*.

Флексійно-складними є прикметники із другою іменниковою частиною, яка не співвідносна зі словом і не має суфіксів. Твірними базами таких прикметників є підрядні словосполучення **прикметник + іменник** або **числівник + іменник**. Наприклад: *стоголовий* ← *ст-о* + (о) + *голос-ів* + *ий*, *білобокий* ← *білий* + (о) + *бік-* + *ий*.

2. Щоби відрізнити зрощення від **основоскладання**, потрібно перевірити, що О є твірним першим компонентом деривата – **твірна основа, яка інтерфіксом приєднується до слова (правдоподібний), чи твірне слово/словоформа (малодоступний, жалюгідний).**

При зрощенні цілі твірні слова поєднуються без інтерфіксів. Частина лексико-синтаксичного деривата повністю тотожні за морфемним складом і граматичним оформленням з еквівалентним словосполученням. Такі деривати і їхні твірні бази часто можуть паралельно існувати в тексті відповідно до норм українського правопису (разом – окремо). Наприклад: *важкодоступний* – *дуже важко доступний, вищезгаданий – трохи вище згаданий, люби-мене (рослина) – люби мене*. Поєднання рівноправних слів (однієї частини мови), які окремо позначають різні або близькі поняття, часто супроводжується термінологізацією, лексикалізацією, фразеологізацією. Наприклад: *член-кореспондент, ракета-носій, тишком-нишком, ледве-ледве*.

3. Серед аббревіатур, які вживаються в різних стилях української мови, наявні запозичені. Наприклад, запозиченими з англійської мови є *ЮНЕСКО, НАТО, СМС(SMS)*, з російської – *ГУЛАГ, ОМОН, сексот* (історизми, які в контексті відповідного стилю нерідко є знаковими для певного часу, політичного режиму).

СКЛАДНІ ВИПАДКИ

1. Інколи буває важко розрізнити **суфіксально-складний спосіб** (твірна основа + інтерфікс + твірна основа + субстанційний словотворчий суфікс) і **чисте основоскладання** (твірна основа + інтерфікс + твірне слово, до складу якого входить суфікс). Наприклад: *чорноплідний* ← *чорн-ий* + (о) + *плід-* + -*н-(ий)*, *низькопробний* ← *низьк-а* + (о) + *проб-а* + -*н-(ий)*, *багатомільйонний* ← *багат-о* + (о) + *мільйон-ів* + -*н-(ий)*, аналогічно *кількагодинний*, *зовнішньополітичний*, *п'ятипроцентний*, *двовідсотковий*, *добровільний* – це деривати, що мотивуються підрядним словосполученням, до кінцевої іменникової основи додається словотворчий суфікс (хоча слова *плідний*, *пробний*, *мільйонний*, *годинний*, *політичний*... існують у мові, вони не можуть бути твірними у наведених прикладах, оскільки не поєднуються у словосполучення із першим твірним компонентом – прикметником чи числівником). Інші деривати: *теплочутливий* ← (до) *тепл-а* + (о) + *чутливий*, *вогнестійкий* ← (до) *вогн'-у* + (е) + *стійкий*, *водонагрівач* ← *вод-и* + (о) + *нагрівач*, *працездатний* ← (до) *прац-і* + (о) + *здатний*, аналогічно *обороноздатний*, *водосховище*, *хворобостійкий*, *металошукач* – утворилися чистим основоскладанням. При аналізі таких структурно подібних (але нетотожних!) дериватів необхідно покладатися насамперед на семантичну мотивацію і на нормативне семантико-граматичне оформлення твірних словосполучень (чорний плід + -н- – нормативне словосполучення, а не чорний і плідний, що не має змісту). Допоміжним може бути і **правопис** деривата (разом-окремо). Наприклад: *зовнішньополітичний* пишеться разом, тому твірною базою повинно бути підрядне словосполучення **прикметник + іменник**, а не два прикметники: *зовнішн'а політика* + -*н-* (ий), а не *зовнішній і політичний* (пор. *суспільно-політичний* ← *суспільний і політичний*).

2. У жодному разі не можна плутати із чистим та змішаним основоскладанням **суфіксальний спосіб** дериватів, **твірні бази** яких є складними словами.

Наприклад: *металопластиковий* ← *металопластик* + *-ов-(ий)*, *водогінний* ← *водогін-* + *-н-(ий)*, *дієслівний* ← *дієслов-о* + *-н-* (*ий*), *словотвірний* ← *словотвір-* + *-н-(ий)* (пор. із *словотворчий* ← *слов-о* + *(о)* + *твори-ти* + *-ч-* (*ий*), *формотворчий* ← *форм-у* + *(о)* + *твори-ти* + *-ч-* (*ий*)).

СЛОВОТВІРНИЙ РОЗБІР ДЕРИВАТІВ, УТВОРЕНИХ МОРФОЛОГО-СИНТАКСИЧНИМ І ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИМ СПОСОБАМИ

1. **Морфолого-синтаксичний спосіб** – це перехід однієї частини мови в іншу, при якому насамперед змінюються морфологічні і синтаксичні ознаки. Слово набуває нового частиномовного (категорійного) значення, відбуваються зміни в граматичних категоріях, іншою стає типова синтаксична функція.
2. Перехід **прикметника (дієприкметника) в іменник (субстантивация)** супроводжується набуттям частиномовного значення предметності і типової синтаксичної функції підмета, додатка, змінами в категоріях роду, числа, відмінка (стали самостійними, незалежними). Наприклад: *пряма (ім.)* ← *пряма лінія, минуле (ім.)* ← *минуле життя, лютий (ім.)* ← *лютий мороз, добові* ← *добові витрати, гроші*. Рідше субстантивуються займенники і порядкові числівники: *свої* допоможуть ← *свої люди* допоможуть, *перший* спіткнувся ← *перший бігун* спіткнувся.
3. При переході **дієприкметника у прикметник (ад'єктивация)** міняється частиномовне значення на чисту атрибутивність, втрачаються дієслівні категорії виду, стану, часу. Часто зникає характерна для дієслова синтаксична можливість мати залежні слова (керувати, бути головним при приляганні). Прикметник стає тільки залежним узгодженим словом. Ад'єктивуватися можуть тільки деякі значення багатозначних дієприкметників, зокрема переносні. Інколи вони фразеологізуються, термінологізуються. Наприклад: *сушені гриби* ← *сушені на сонці гриби*, *підкреслена увага* ← *підкреслена олівцем тема*, *стріляний горобець* ← *стріляний кулями*, *гартований меч* ←

гартований у вогні, рафінований цукор ← *добре рафінований*. Рідко у прикметники переходять порядкові числівники: *співати другу партію, першим голосом*. Типова синтаксична функція і дієприкметників, і прикметників однакова – означення або іменна частина складеного присудка. Розмежування ад'єктивованих і неад'єктивованих дієприкметників не завжди чітке, у науковій літературі буває дискусійним.

4. Перехід **різних частин мови у прислівник** – це **адвербіалізація**. Адвербіалізуються переважно безприйменникові або прийменникові форми іменних частин мови – **іменників, прикметників, займенників, числівників**, рідше дієслівні форми дієприслівники. При цьому з'являється нове частиномовне значення адвербіальності (ознаки дії чи ознаки іншої ознаки). Слово стає незмінним, воно втрачає всі іменні або дієслівні категорії: рід, число, відмінок, вид, стан, час, перехідність. Змінюється морфемна будова – прийменники стають префіксами, а відмінкові закінчення – суфіксами. Інколи деривант і дериват відрізняються правописом, наголосом. Деривати, утворені адвербіалізацією, виконують типову синтаксичну функцію обставин, а в словосполученнях прилягають до головного слова (переважно дієслова). Наприклад: *часом (присл.) зустрічатися* ← *володіти часом (ім.)*, *миттю (присл.) вистрибнув* ← *дорожити миттю (ім.)*, *круго́м (присл.) тихо* ← *за великим кру́гом (ім.)*, *униз (присл.)* ← *у сам низ (ім.)*, *вбік (присл.)* ← *в лівий бік (ім.)*, *лежачи (присл.)* ← *лежачі́ (дієсл.)*, *стоячи (присл.)* ← *стоячі́ (дієсл.)*, *аналогічно, слідом, біго́м, запі́вніч*.

5. У прислівників нерідко **діахронна і синхронна похідність не збігаються**, що може викликати труднощі словотвірного аналізу. Наприклад, колишніми прийменниковими формами місцевого і знахідного відмінків чол. і сер. родів прикметників, займенників, числівників є історично адвербіалізовані деривати: *по-старому, по-нашому, по-перше, по-друге*, які з погляду синхронної дериватології трактують як префіксально-суфіксальні похідні.

6. Якщо реальні твірні бази морфолого-синтаксичних прислівників не збереглися в сучасній українській мові, то діахронну адвербіалізацію з погляду

сучасної дериваційної системи розглядають як афіксацію (**закінчення** → **суфікс, прийменник** → **префікс**). Наприклад, у сучасній українській мові не збереглися колишні короткі (нечленні) прикметники, тому колишні прийменникові форми родового, знахідного, місцевого відмінків (прислівники *звисока, стиха, допізна, вліво, вправо, заново, порівну* – це синхронні префіксально-суфіксальні похідні). Адвербіалізовані форми колишніх прикметникових форм середнього роду із закінченням **-о** – це синхронно відприкметникові суфіксальні деривати: *довго, ясно, тихо*.

7. Морфолого-синтаксичний спосіб творення **дієслів** від інших частин мови (**вербалізація**) не характерний для сучасної української мови (історично так утворився інфінітив з іменника). У художньому або розмовному стилях, у дитячому мовленні це перехід **вигуків** або **звуконаслідувальних слів**, які в контексті набувають семантичних і синтаксичних ознак дієслова (процесуальність, функція присудка), але не розвивають повної дієслівної парадигми або й зовсім залишаються незмінними. Наприклад: *Ходімо люлі-люлі* або *гам-гам*. Собака *гав* і в буду. *Гетьте*, думи... (ознаки 2 особи множини). *Нумо* до танцю (для 1 особи множини). *Нуте* до роботи (для 2 особи множини).

8. Морфолого-синтаксичний спосіб творення характерний для **несамостійних частин мови, мотивованих самостійними**. Так утворилися міжчастиномовні омоніми: *коли (спол.)* ← *коли (присл.)*, *що (спол.)* ← *що (займ.)*, *як (спол.)* ← *як (присл.)*, *будь (частка)* ← *будь (дієсл.)*, *лишенько (вигук)* ← *лишенько (ім.)*, *ганьба (вигук)* ← *ганьба (ім.)*.

9. Морфолого-синтаксична деривація може бути відображена в системі мови, а може бути явищем мовленнєвим (контекстуальним).

10. У мові твірні бази морфолого-синтаксичних похідних можуть виходити з ужитку (наречена, пальне, придане, набережна, подушне, хорунжий) або разом із дериватами формувати міжчастиномовні пари (ряди) омонімів, які фіксують словники (*лютий (ім.)* ← *лютий (прикм.)*, *що (спол.)* ← *що (займ.)*, *коли (частка)* ← *коли (спол.)* ← *коли (присл.)*, *коло (прийм.)* ← *коло (ім.)*). У

мовленні морфолого-синтаксична деривація (наприклад, субстантивація прикметника/дієприкметника) буває переважно еліптична і семантична: пропускається іменник, від якого мав би залежати прикметник, і основна ознака предмета стає назвою її носія. Наприклад: реве *ревучий* (Дніпро), після *Пречистої* (Діви Марії), *вареною* (горілкою) частує, сяє *білолиций* (місяць), та все *чужі* (люди), благав *старий* (батько), *дрібні* (сльози) утираю (Т. Шевченко).

11. **Лексико-семантичне словотворення** полягає у зміні лексичного значення твірного слова при збереженні його зовнішньої форми (без участі словотворчих афіксів). Спосіб пов'язаний із розщепленням багатозначності у слові на основі метафори чи метонімії, із термінологізацією одного лексичного значення або цілого слова, із формуванням **омонімних пар**. Наприклад: лексико-семантичним способом утворилися деривати:

ботанічна назва **лисичка** ← **лисичка** (пестлива назва тварини). На основі перенесення за подібністю від емоційно забарвленої назви істоти утворилася назва неістоти, яка втратила категорію суб'єктивної;

хори (частина будівлі у церкві) ← **хори** (іменник на позначення людей, що співають разом, у формі множини). На основі метонімії (перенесення за суміжністю) утворилося нове поняття – множинний іменник. Семантичний спосіб словотворення деривата супроводжується і граматичними змінами в категоріях числа і, відповідно, роду (втрата категорії).

12. Крім семантичного переходу загальна назва ← загальна назва (*корінь(морфема)* ← *корінь (у рослини)*), *куля (для стрільби)* ← *куля (геометрична фігура)*), *листопад (місяць)* ← *листопад (процес)*), *лев (грошова одиниця)* ← *лев (тварина)*), лексико-семантичним способом утворюються нові поняття за моделями: **власна назва** ← **загальна назва** (лексичне значення втрачається, існує поняття): *Надія (ім'я)* ← *надія (абстр. ім.)*, *Клен (псевдонім)* ← *клен (росл.)*, *Лебідь (сузір'я)* ← *лебідь (птах)*, *Броди (місто)* ← *броди (загальна назва у множині)*, *Опір (річка)* ← *опір (заг.*

назва); загальна назва ← власна назва (з'являється лексичне значення, переважно термінне): *кюрі, вебер, паскаль, кулон, джоуль, вольт(один. вимірювання)* ← *Кюрі, Вебер, Паскаль, Кулон, Джоуль, Вольт (прізвище)*; *капрі (одяг)* ← *Капрі (острів)*; власна назва ← власна назва (нове поняття називають так, як назване поняття, що існувало раніше): *Венера, Марс (планета)* ← *Венера, Марс (міфічні боги), "Пежо" (марка машини)* ← *Пежо (прізвище)*.

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ

1. Морфолого-синтаксичний спосіб словотворення – це діахронно-синхронна деривація (насамперед діахронна!). Зміна певної словоформи в окрему частину мови – це явище історичне, наприклад, адвербіалізація (*догори* ← *до гори*, *додому* ← *до дому*), частково субстантивація (*добро (ім.)* ← *добро (короткий прикм. с.р.)*, *зло(ім.)* ← *зло(короткий прикм. с.р.)*). У морфолого-синтаксичних дериватах реальна історична похідність і похідність синхронна (відповідна до усталених сучасних словотвірних моделей) може не збігатися або навіть втрачатися, особливо якщо в сучасній мові не збереглися твірні граматичні форми. Наприклад: прислівники *тихо, ясно, всяко* – діахронно відприкметникові морфолого-синтаксичні деривати (адвербіалізувалася історична форма сер. роду короткого прикметника із закінченням **-о**), а синхронно - суфіксальні відприкметникові похідні (суфікс **-о** приєднано до прикметникової твірної основи); іменники *право, руда* – історично субстантивовані форми сер. і жін. роду коротких прикметників *прав-о, руд-а* (відбулася повна субстантивація, яка привела навіть до зміни прикметникової морфологічної парадигми на іменникову). У плані синхронії ці іменники втратили похідність від прикметників *правий, рудий*.

2. Синхронною морфолого-синтаксичною деривацією є регулярний перехід слів з однієї частини мови в іншу. Найчастіше це субстантивація, за умови, що слова можуть вживатися і в попередньому частиномовному

значенні (атрибутивність), і в новому (предметність). Наприклад: *милий (ім.)* ← *милий (прикм.)*, *люба (ім.)* ← *люба (прикм.)*, *рідні (ім.)* ← *рідні (прикм.)*, *знайомий (ім.)* ← *знайомий (прикм.)*. Пор.: морфолого-синтаксичний перехід дієприкметника у прикметник *знайомий* – це діахронна деривація, а прикметника в іменник – синхронна (залежно від сполучуваності, слово в реченні може бути прикметником та іменником).

3. Для аналізу морфолого-синтаксичної деривації (чи діахронної, чи синхронної) обов'язково потрібний контекст – мінімальна сполучуваність, яка дає змогу правильно визначити частину мови. Наприклад: *за кругом (ім. в ор. відм.)* → *кругом (присл.) поле* → *кругом (прийм.) мене, чужі (прикм.) люди* → *чужі (ім.) допомогли*.

4. Лексико-семантична деривація – це насамперед діахронний спосіб словотворення. Синхронно нові слова виникають за виробленими моделями переважно при лексико-семантичному творенні вторинних власних назв (мотивованих власними або загальними назвами). Наприклад: *цукерки “Монблан”, об'єднання “Свобода”, готель “Рута”* тощо.

СКЛАДНІ ВИПАДКИ

1. Міжчастиномовна омонімія як результат морфолого-синтаксичної деривації – характерне для сучасної української мови явище. Визначення напрямку словотвірної похідності між такими омонімами інколи викликає труднощі. Щоби правильно визначити деривант і дериват серед слів омонімічних частин мови, потрібно орієнтуватися на загальні словотвірні тенденції та моделі морфолого-синтаксичного переходу, що усталилися історично. Наприклад:

а) *несамостійна частина мови* ← *самостійна частина мови*: *коло (прийм.)* ← *коло (ім.)*, *що (спол.)* ← *що (займ.)*, *коли (спол.)* ← *коли (присл.)*, *кругом, навколо, навкруг (прийм.)* ← *кругом, навколо, навкруг (присл.)*, *ганьба, тривога (вигук)* ← *ганьба, тривога (ім.)*, *собі (частка)* ← *собі (займ. форма)*... Модель узагальнює повний морфолого-синтаксичний перехід на

рівні мови, а не тільки контекстуальну нетипову синтаксичну функцію різних частин мови, наприклад: Чулося голосне “*ку-ку*” (вигук → ім.);

б) незмінна частина мови ← змінна частина мови: *бі́гом, круго́м, боком* (присл.) ← *бігом, кру́гом, боком* (ім. форми), *багато* (присл.) ← *багато* (числ.), *додому* (присл.) ← *до дому* (ім. форма);

в) частка ← інші несаможостійні частини мови, що втратили свої первинні функції: *і, й, та, але, наче, як, мов, ніби, хоч* (частка) ← *і, й, та, але, наче, як, мов, ніби, хоч* (спол.), *о* (частка) ← *о* (вигук)...

2. Сутність лексико-семантичної деривації в синхронній дериватології становить досі не розв’язану проблему в українському мовознавстві. Зокрема, дискусійним є трактування результатів цього способу – як **омонімії** (В. Горпинич) і як **полісемії** (Л. Невідомська), особливо якщо йдеться про перехід **загальна назва** ← **загальна назва**. Існує і третій погляд: лексико-семантичні деривати – це “**мезоніми**” (Ю. Карпенко) – проміжна ланка між багатозначністю й омонімією. Немає послідовної подачі результатів лексико-семантичного способу і в лексикографії (тлумачні словники, словник омонімів). Наприклад: *вид 1* (загальноживане) і *вид 2* (термінні значення: *вид дієслова, лірики, рослин*), але *вигук, звук, основа, корінь* (багатозначність у межах однієї лексеми) (СУМ). Звичайно, кожна нова власна назва, мотивована загальною (*Долина* ← *долина*), як і загальна, мотивована власною (*паскаль* ← *Паскаль*), позначає зовсім нове поняття порівняно із твірною базою (омофони, бо відрізняються правописом). Різні поняття позначають і власна назва-деривант, і власна назва-дериват (переназивання): “*Дніпро*” (часопис) ← *Дніпро* (річка). Що ж до семантичного переходу **загальна назва** ← **загальна назва**, то кожен із прикладів потребує окремого вдумливого аналізу. Якщо йдеться про конкретні (денотативні) іменники, то схилиємося до думки, що серед них переважають повні чи неповні омоніми (зовсім різні поняття): *лисичка* (неістота) ← *лисичка* (пестлива назва істоти), *лист* (наперу чи інш. мат.) ← *лист* (рослини), *хори* (частина будівлі) ← *хори* (форма множ., неповна

омонімія), за умови, що слова є надбанням мови, а не okazіональним називанням. **Метафоризація, метонімізація, термінологізація** загальноновживаних назв, що **не мають предметного значення**, частіше приводить до появи нових **лексичних значень у лексемі** (термінні значення в межах одного слова переважно подають тлумачні словники): *ранок – свято в дитячому закладі* (одне із метонімічних ЛЗ багатозначного слова *ранок*), аналогічно метафоричні термінні ЛЗ у словах *корінь, основа, звук*(СУМ). Отже, **результатом лексико-семантичного перетворення можуть бути і розширення семантичної структури, і словотворення омонімів.**

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Записати по п'ять слів, у яких словотворчими афіксами є 1) суфікс, 2) префікс, 3) закінчення, 4) постфікс, 5) конфікс.

Вправа 2. Із Кореневого гніздового словника (Є.Карпіловська) виписати:

а) по одному словотвірному ланцюжку довжиною п'ять, шість і сім ступенів словотворення;

б) словотвірні парадигми на вісім, дев'ять, десять дериватів.

Вправа 3. Записати по три деривати на кожен зі словотвірних моделей:

- 1) ОІ + прикметниковий суфікс -ськ-;
- 2) ОП + іменниковий суфікс -ин-;
- 3) ОД (інфінітива) + іменниковий суфікс -ник-;
- 4) іменниковий префікс уз- + ОІ + іменниковий суфікс -й-;
- 5) прислівниковий префікс по- + ОЗ + прислівниковий суфікс -ому;
- 6) прислівник + прикметниковий суфікс -шн'-;
- 7) префікс пра- + І;
- 8) префікс не- + П;
- 9) префікс до- + Д(інфінітив);
- 10) ОІ + словотворче закінчення -ий;
- 11) ОІ + дієслівний суфікс -и-(ти) + постфікс -ся;
- 12) Д(інфінітив) + постфікс -ся;
- 13) дієслівний префікс роз-(розі-) + Д (інфінітив) + постфікс -ся;
- 14) ОІ + (І) + ОД + Ø;
- 15) прислівник + дієприкметник;
- 16) ОП + (І) + ОІ + словотворче закінчення -ий.

Вправа 4. Укласти словотвірні гнізда простих слів із вершинами: чай, дух, сісти, довгий, п'ять, зелений, свій. Виписати з них по одній словотвірній парі, парадигмі й ланцюжку.

З р а з о к: Мудрий → немудрий

→ мудрість

→ мудріший → наймудріший

→ мудро → мудріше → наймудріше

- мудрувати → вимудрувати
- мудрування
- премудрий → премудрість
- премудро

Словотвірна пара – мудрий → мудрувати.

Словотвірний ланцюжок – мудрий → премудрий → премудрість.

Словотвірна парадигма – премудрий → премудрість
→ премудро

Вправа 5. Із наведеного переліку виписати деривати, об'єднані такими спільними словотвірними значеннями:

- а) неповний вияв якісної ознаки;**
- б) сильний вияв якісної ознаки;**
- в) надмірний вияв якісної ознаки.**

Виділити словірні типи, об'єднані названими словотвірними значеннями, назвати словотворчі форманти кожного з них.

З р а з о к: Деривати *приазовський, приморський, приміський, привокзальний, пришкольній, придорожній, пришляховий, прирічковий* об'єднані спільним словотвірним значенням “розміщений близько до того, при тому, що назване мотиваційним іменником”. Похідні цієї словотвірної категорії утворені одним способом (префіксально-суфіксальним), але за допомогою різних конфіксів **при- ... -ськ-, при- ... -н(-н'-), при- ... -ов-**.

Отже, у переліку наведено слова трьох словотвірних типів:

при- + ОІ + -ськ- (спільне СЗ)

при- + ОІ + -н(-н'-) (спільне СЗ)

при- + ОІ + -ов- (спільне СЗ).

Багрянистий, плечистий, сивастий, зеленастий, зеленястий, головастий, сивуватий, їжакуватий, солодкуватий, кислуватий, вовкуватий, стіжкуватий, рідкуватий, синявий, круглявий, круглястий, чорнявий, дірявий, кучерявий,

заморський, задовгий, задоволений, заповітний, затісний, надкушений, надшвидкий, надчутливий, запорізький, премудрий, престольний, предивний, червоनावий, солонуватий, рудуватий, напівсолодкий, йодистий, тінявий, бруднючий, невсипущий, худючий, дуплавий, ласкавий, жовтявий, значущий, кусючий, холоднючий, блискучий, злючий, височезний, величезний, кислочий, страшенний, страшнючий, незнищений, здоровенний, незбагнений, предивний, ультрависокий, ультражорстокий, ультразвукочий.

Вправа 6. Виконати тестові завдання

1. Котрі з наведених слів є відіменниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Швидкісний; 2. Радіти; 3. Наглядач; 4. Перехід; 5. Учителювати;
6. Чорнобривець (квітка); 7. Вартісний; 8. Життєвий; 9. Розуміння;
10. Безсердечний.

Варіанти відповідей:

- 1) 2,5,7,10; 2) 1,5,6,7,8,10; 3) 1,5,7,8; 4) 5,8,9; 5) 2,4,5,8,9.

2. Котрі з наведених слів є відіменниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Десятковий; 2. Родина; 3. Родинний; 4. Кам'яніти; 5. Успішно; 6. Вимова;
7. Міжсесійний; 8. Злісний; 9. Подорожній (ім.); 10. Відбудова.

Варіанти відповідей:

- 1) 2,3,7,8; 2) 1,3,7,8,9; 3) 3,4,6,9,10; 4) 2,3,4,7,9,10; 5) 1,2,3,7,8.

3. Котрі з наведених слів є відіменниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Знесилити; 2. Позаблоковий; 3. Прочитання; 4. Слововірний; 5. Запитання;
6. Заморський; 7. Дохід; 8. Радісний; 9. Сумно; 10. Величезний.

Варіанти відповідей:

1) 1,6,8; 2) 1,2,4,6,8; 3) 1,2,8; 4) 3,5,7,8,9; 5) 1,2,8,10.

4. Котрі з наведених слів є відіменниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Безлюдно; 2. Самотній; 3. По-українськи; 4. Визначення; 5. Пересолити;
6. Намилити; 7. Водогінний; 8. Пофарбувати; 9. Розуміти; 10. Розумно.

Варіанти відповідей:

1) 2,7,9; 2) 4,5,6,8,9; 3) 2,9; 4) 4,9; 5) 1,7,9,10.

5. Котрі з наведених слів є відіменниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Синець; 2. Сонячно; 3. Солити; 4. Кількісний; 5. Перерозподіл; 6. Підземний;
7. Позабюджетний; 8. Стрілецький; 9. Промова; 10. Передмова.

Варіанти відповідей:

1) 3,6,7,8,10; 2) 3,6,7,8; 3) 3,4,6,7,8,10; 4) 3,4,6,7,8,9,10; 5) 2,3,5,8,9,10.

6. Котрі з наведених слів є відчислівниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Одиничний; 2. Подвоєння; 3. Одинокий; 4. Пороздвоювати; 5. По-друге;
6. Десятковий; 7. Одиничка; 8. Трійнята; 9. Шістдесятник; 10. Сотий.

Варіанти відповідей:

1) 3,5,9,10; 2) 1,3,5,9; 3) 2,3,5,6,9,10; 4) 1,2,3,5,6,8,9; 5) 2,3,4,5,9,10.

7. Котрі з наведених слів є відчислівниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Троїстий; 2. Першість; 3. Роздвоєння; 4. Одиноко; 5. Четвертинка;
6. Одиниця; 7. По-третє; 8. Трос; 9. Подвійно; 10. П'ятдесятий.

Варіанти відповідей:

1) 1,2,4,6,7,8,10; 2) 1,2,5,6,7,8,10; 3) 1,2,6,7,8,10; 4) 2,4,6,7,8,9; 5) 2,6,7,8.

8. Котрі з наведених слів є віддієслівними похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Учительський; 2. Вимова; 3. Просинь; 4. Прохід; 5. Заздрісний;
6. Казка; 7. Приказка; 8. Прислів'я; 9. Розповідь; 10. Синь.

Варіанти відповідей:

- 1) 2,4,5,6,7,9; 2) 2,4,6,7,9; 3) 2,4,6,9; 4) 2,6,7,9; 5) 1,6,9,10.

9. Котрі з наведених слів є віддієслівними похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Доповідь; 2. Післямова; 3. Програмування; 4. Стрілецтво; 5. Стрілецький;
6. Переголосування; 7. Веселішати; 8. Спроможність; 9. Можливо; 10. Вінчання.

Варіанти відповідей:

- 1) 1,2,3,10; 2) 1,3,10; 3) 1,4,5,8,9; 4) 1,3,6,10; 5) 1,3,4,5,9.

10. Котрі з наведених слів є відприкметниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Радісний; 2. Багатогранність; 3. Кам'яніти; 4. Закам'яніти; 5. Постудентському;
6. Однаково; 7. Побіліти; 8. Сумнівно; 9. Засумніватися; 10. Далекоглядно.

Варіанти відповідей:

- 1) 1,2,3,5,6,8; 2) 2,3,6,8,10; 3) 5,6,8; 4) 2,3,5,6,8,10; 5) 3,5,6,8.

11. Котрі з наведених слів є відприкметниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Затемнення 2. Милозвучність 3. Заморський 4. Позавчорашній 5. Доземний
6. Безсердечний 7. Безвідповідальний 8. Зеленкуватий 9. Хвалькуватий 10. Юнь.

Варіанти відповідей:

- 1) 2,7,10; 2) 7,8,10; 3) 3,4,5,6,7,8,10; 4) 1,2,7,8,10; 5) 2,7,8,10.

12. Котрі з наведених слів є відприкметниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Пришкільний 2.Колискова(ім.) 3.Швидкоплинно 4.Швидкісний 5.Просинь
6.Безвідповідально 7.Молодь 8.Молодість 9.Освітлення 10.Тихо.

Варіанти відповідей:

1) 1,2,3,6,7,8; 2) 2,3,6,7,8; 3) 3,6,7,8; 4) 2,3,4,6,7,8; 5) 2,6,7,8,9.

13. Котрі з наведених слів є відприслівниковими похідними? Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Післязавтра 2.Позавчорашній 3.По-парубоцьки 4.Хтозна-де 5.Хтозна-який
6.Чомусь 7.Далеко 8.Ніколи 9.Мимовільно 10.Мимовільний.

Варіанти відповідей:

1) 1,4,6,8,10; 2) 1,2,4,6,8,10; 3) 1,2,4,8,10; 4) 1,2,4,6,8; 5) 1,4,6,8.

14. У котрому рядку подано всі слова одного способу творення? Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Доїхати, невеселий, безсилий, підгрупа, неволя
2.Вириб, захід, сходи, дохід, читач
3.Правнук, прочитання, записати, прегіркий, відійти

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

15. У котрому рядку подано всі слова одного способу творення? Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Перекотиполе, частовживаний, вічнозелений, жалюгідний, слаборозчинний
2.Горицвіт, ломикамінь, зовнішньополітичний, зловживати, вічноюний
3.Слаборозчинний, свіжозрубаний, діеприкметниковий, важкодоступний,
насамперед

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

16. У котрому рядку подано всі слова одного способу творення? Виберіть варіант правильної відповіді.

- 1.Літредактор, компромат, Донбас, СБУ, МНС
- 2.МВФ, нардеп, РНБО, Кабмін, нацгвардієць
- 3.Нацгвардія, нацбанківський, теракт, ЗМІ, ЗУНР

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

17. У котрому рядку подано всі слова префіксально-постфіксального способу творення? Виберіть варіант правильної відповіді.

- 1.Засмутитися, розчервонітися, дочекатися, розігнатися, задуматися
- 2.Переселитися, записатися, сподобатися, доскакати ся, зустрітися
- 3.Дотанцюватися, зійтися, розщебетатися, розійтися, розкричатися

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

18. У котрому рядку подано всі слова префіксального способу творення? Виберіть варіант правильної відповіді.

- 1.Засумніватися, розсміятися, доїхати, вигнати, задумати
- 2.Переселитися, записатися, сподобатися, доскакати, зустріти
- 3.Затанцювати, зійти, розквіт, прийти, предовгий

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

19. У котрому рядку всі слова утворені чистим основоскладанням? Виберіть варіант правильної відповіді.

- 1.Жовтогарячий, водосховище, шовкопряд, лісостеп, лісосмуга
- 2.Книгозбірня, лісопарковий, червоногарячий, білосніжний, металошукач

3. Морозостійкий, газосховище, всесторонній, першоджерело, однострій

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

20. У котрому рядку всі слова утворені суфіксально-складним способом?

Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Чорноплідний, всесторонній, шовкопряд, лісоруб, водограй

2. Книгозбірня, лісопарковий, добровільний, білосніжний, металошукач

3. Морозостійкий, газосховище, землетрус, рукопис, багатогранний

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

21. При якому з наведених способів словотворення словотворчий засіб додається до твірної основи? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Префіксальному 2. Постфіксальному 3. Префіксально-постфіксальному

4. Суфіксально-постфіксальному

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) 4; 5) при жодному.

22. При якому з наведених способів словотворення словотворчий засіб додається до твірного слова? Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Префіксально-суфіксальному 2. Префіксально-флексійному 3. Префіксально-постфіксальному 4. Суфіксально-постфіксальному

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) 4; 5) при жодному.

23. Сукупність усіх засобів творення називається... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) твірною основою; 2) твірним словом; 3) словотворчим формантом; 4) способом словотворення; 5) словотвірною моделлю.

24. Різновидами морфолого-синтаксичного способу є... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Суфіксація 2.Префіксація 3.Абревіація 4.Адвербіалізація 5.Метафоризація
6.Термінологізація 7.Субстантивізація 8.Ад'єктивізація 9.Лексикалізація
словосполучення 10. Модифікація

Варіанти відповідей:

1)4,7; 2) 4,7,8; 3)7,8,10; 4) 1,2,4,7,8; 5) 4,7,8,9.

25. Результатами лексико-семантичного способу є перетворення... Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Прикметника в іменник
2. Дієприкметника в іменник
3. Іменника у прислівник
4. Власної назви в загальну назву
5. Самостійної частини мови в несамотійну
6. Загальної назви у власну назву
7. Загальної назви в іншу загальну назву
8. Дієприкметника у прикметник
9. Сполучника в частку
10. Власної назви в іншу власну назву.

Варіанти відповідей:

1) 4,6,7,10; 2) 4,6; 3) 7,10; 4) 1,4,7,10; 5) 1,2,5,8,9.

26. Прикметник «словотвірний» за змістом поєднується з іменниками... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Аналіз 2.Розбір 3.Суфікс 4.Формант 5.Значення 6.Тип 7.Парадигма 8.Процес
9.Префікс 10.Постфікс

Варіанти відповідей:

1) 3,4,5,6,7; 2) 1,2,5,6,7,8; 3) 1,2,5,6,7; 4) 1,2,6,7; 5) 3,4,8,9,10.

27. Прикметник «словотворчий» за змістом поєднується з іменниками...

Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Аналіз 2.Розбір 3.Суфікс 4.Формант 5.Значення 6.Тип 7.Парадигма 8.Процес
9.Префікс 10.Постфікс

Варіанти відповідей:

1) 3,4,5,6,7; 2) 1,2,5,6,7,8; 3) 1,2,5,6,7; 4) 1,2,6,7; 5) 3,4,8,9,10.

28. Єдність словотвірної семантики дериватів, частини мови твірної бази і словотворчого засобу становить... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) словотвірне гніздо; 2) словотвірний ланцюжок; 3) словотвірну пару;
4) словотвірний тип; 5) словотвірну модель

29. Слова *білий,біло* становлять... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) словотвірну пару; 2) словотвірний ланцюжок; 3) словотвірну парадигму;
4) словотвірний тип; 5) словотвірний клас.

30. Слова *білий, біліти, побіліти* становлять... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) словотвірну пару; 2) словотвірний ланцюжок; 3) словотвірну парадигму;
4) словотвірний тип; 5) словотвірний клас.

31. Слова *біліти, біло, білизна* становлять... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

- 1) словотвірну пару;
- 2) словотвірний ланцюжок;
- 3) словотвірну парадигму;
- 4) словотвірний тип;
- 5) словотвірний клас.

32. Слова *тепліти, потепліти* становлять... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

- 1) словотвірну пару;
- 2) словотвірний ланцюжок;
- 3) словотвірну парадигму;
- 4) словотвірний тип;
- 5) словотвірний клас.

33. Слова *тепліти, потепліти, потепління* становлять... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

- 1) словотвірну пару;
- 2) словотвірний ланцюжок;
- 3) словотвірну парадигму;
- 4) словотвірний тип;
- 5) словотвірний клас.

34. Слова *теплота, тепліти, тепленький* становлять... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

- 1) словотвірну пару;
- 2) словотвірний ланцюжок;
- 3) словотвірну парадигму;
- 4) словотвірний тип;
- 5) словотвірний клас.

35. Мутаційне словотвірне значення мають деривати... Виберіть варіант правильної відповіді.

- 1.Хатина
- 2.Хатинка
- 3.Родина
- 4.Рідний
- 5.Рідненький
- 6.Переселення
- 7.Троя
- 8.Косити
- 9.Косар
- 10.Косарик

Варіанти відповідей:

- 1) 1,3,4,8,9;
- 2) 4,8,9;
- 3) 3,4,8,9;
- 4) 3,4,8;
- 5) 3,4,9.

36. Мутаційне словотвірне значення мають деривати... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Розумний 2.Вуличний 3.Стрілець 4.Стрільчик 5.Величезний 6.Задовгий
7.Заморський 8.Чарівний 9.Чарівно 10.Перечитування

Варіанти відповідей:

1) 1,3,7,8; 2) 1,2,3,7,8; 3) 3,7,8; 4) 1,3,8; 5) 1,3,7,9.

37. Модифікаційне словотвірне значення мають деривати... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Студентка 2.Дівчинка 3.Викрутка 4.Фарбувати 5.Жовтуватий 6.Кучерявий
7.Зеленкавий 8.Спатоньки 9.Пізно 10.Миття

Варіанти відповідей:

1) 2,5,7,8; 2) 1,2,5,7,8; 3) 2,4,5,7,8; 4) 2,5,6,7,8; 5) 2,5,7,8,10.

38. Модифікаційне словотвірне значення мають деривати... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Старезний 2.Грипозний 3.П'ятеро 4.Синь 5.Синенький 6.Фальшивий
7.Чорнявий 8.Новизна 9.Одежина 10.Хмаринка

Варіанти відповідей:

1) 1,5,7,9,10; 2) 1,3,5,7,9,10; 3) 1,3,5,7,10; 4) 1,2,3,5,7,9,10; 5) 1,5,7,9,10.

39. Транспозиційне словотвірне значення мають деривати... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Безкорисливо 2.Перерозподіл 3.Всюдихід 4.Чудово 5.Ніжність 6.Осінній
7.Рідний 8.Запікання 9.Роздоріжжя 10.Безмежний

Варіанти відповідей:

1) 1,2,4,5,6,7,8; 2) 2,4,5,6; 3) 3,7,9,10; 4) 1,2,4,5,6,8; 5) 1,4,5,6,8.

40. Транспозиційне словотвірне значення мають деривати... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Розумний 2.Сесійний 3.Веселенький 4.Весело 5.Розуміння 6.Похідність
7.Білюсінський 8.Коник 9.Каяття 10.Зелень

Варіанти відповідей:

1) 5,9; 2) 3,7,8; 3) 2,4,5,6,9,10; 4) 1,2,4,5,6,9,10; 5) 5,6,9,10.

41. Набуття нового частиномовного значення слова при збереженні його структури, зміни в граматичних категоріях і поява нової типової синтаксичної функції – це ознаки... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) афіксальних способів; 2) основоскладання; 3) лексико-синтаксичного способу; 4) морфолого-синтаксичного способу; 5) лексико-семантичного способу.

42. Зміна лексичного значення твірного слова при збереженні його зовнішньої форми (без участі словотворчих афіксів) – це результат... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) афіксальних способів; 2) основоскладання; 3) лексико-синтаксичного способу; 4) морфолого-синтаксичного способу; 5) лексико-семантичного способу.

43. Лексикалізація словосполучення, при якій формується єдиний наголос і твірні слова поєднуються безпосередньо – це суть... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) афіксальних способів; 2) основоскладання; 3) лексико-синтаксичного способу; 4) морфолого-синтаксичного способу; 5) лексико-семантичного способу.

44. При лексико-синтаксичному способі відбувається ... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

- 1) поєднання твірних основ інтерфіксом;
- 2) лексикалізація словосполучення;
- 3) зміна семантики при збереженні зовнішньої форми твірного слова;
- 4) розщеплення багатозначності на основі метафори;
- 5) термінологізація одного ЛЗ або цілого слова.

45. Лексико-семантичний спосіб словотворення пов'язаний із ... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

- 1) зміною частини мови;
- 2) лексикалізацією словосполучення;
- 3) зміною семантики при збереженні зовнішньої форми твірного слова;
- 4) зміною типової синтаксичної функції;
- 5) афіксацією.

46. Зайве щодо способу творення слово є в рядку... Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Малопомітний, важкодоступний, свіжоморожений, добровільний, жалюгідний;
2. Всюдихід, криголам, гречкосій, однорічний, голодомор;
3. Нічний, осінній, вічний, водогінний, твірний.

Варіанти відповідей:

- 1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

47. Зайве щодо способу творення слово є в рядку... Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Металопластиковий, зоряний, кленовий, міський, степовий;

2. Синь, зелень, юнь, юність, молодь;

3. Зовнішньополітичний, високоавторитетний, низькокалорійний, морозостійкий, західноєвропейський.

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

48. Зайве щодо способу творення слово є в рядку. Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Переїхати, перехід, надпити, дописати, перейти;

2. Аморальний, міжобласний, предобрий, зависокий, неволя;

3. Вогнестійкий, теплочутливий, обороноздатний, жовтогарячий, низькопробний.

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

49. Зайве слово щодо загальної словотвірної семантики (мутація, транспозиція, модифікація) є в рядку... Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Побоювання, підвіконня, плавання, прибуття, старання;

2. Загартування, чаювання, сміливо, сміливість, лють;

3. Маленький, величезний, нічка, сонечко, питоньки.

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

50. Зайве слово щодо загальної словотвірної семантики (мутація, транспозиція, модифікація) є в рядку... Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Бджілка, дзвоник, сирник, промінчик, кущик;

2. Мудро, мудрість, мислення, мовчання, блакить;

3. Футболіст, щедрувати, рибак, підземний, ніхто.

Варіанти відповідей:

1) 1; 2) 2; 3) 3; 4) у кожному; 5) у жодному.

51. Процес утворення нового похідного слова (деривата) – це... Виберіть варіант правильної відповіді.

1) словотвір; 2) словотворення; 3) дериватологія; 4) словозмінна; 5) деривація;
6) морфонологія

Варіанти відповідей:

1) 1,2,4; 2) 2,4; 3) 2,5; 4) 2,5,6; 5) 3,6.

52. Основоположником української дериватології є... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) О. Потебня; 2) Ю. Шевельов; 3) І. Ковалик; 4) В. Горпинич; 5) В. Грещук.

53. Узагальнена семантика, спільна для структурно однотипних слів, що виражає смислові відношення між похідним і твірним словом, – це... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) похідність; 2) граматичне значення; 3) лексичне значення; 4) словотвірне значення; 5) етимологічне значення.

54. Послідовником проф. І. Ковалика в напрямку основоцентричної дериватології є... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) В. Грещук; 2) Є. Карпіловська; 3) Л. Полюга; 4) К. Городенська; 5) Н. Клименко.

55. Автором (співавтором) Словника афіксальних морфем, Кореневого гніздового словника є... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) І. Яценко; 2) Л. Вакарюк; 3) Є. Карпіловська; 4) Л. Полюга; 5) З. Сікорська.

56. Словотвірне значення, властиве складним словам, що акумулює семантику твірних основ, називається... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

1) синтагматичним; 2) мутаційним; 3) модифікаційним; 4) транспозиційним; 5) частковим.

57. Множинну похідність мають деривати... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Прочитання 2.Ранесенько 3.Вихід 4.Зовнішньополітичний 5.Післявоєнний
6.Невесело 7.Міжпланетний 8.Препогано 9.Приміський 10.Світоглядний

Варіанти відповідей:

1) 1,2,6,8; 2) 1, 2,3,6,8; 3) 5,6,7,9; 4) 1,3,5,7,9,10; 5) 2,6,8.

58. Множинну похідність мають деривати... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Задума 2.Світлочутливість 3.Позавчорашній 4.Пречудово 5.Надзвичайно
6.Чистенько 7.Прибудова 8.Словотвірний 9.Надзвичайний 10.Привокзальний

Варіанти відповідей:

1) 4,5,6; 2) 1,7,8,10; 3) 4,5,6,9; 4) 5,6,7; 5) 2,3,8,10.

59. Множинну похідність мають деривати... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Побачення 2.Цілодобово 3.Міжзоряний 4.Несвідомо 5.Промова 6.Приказка
7.Тихесенько 8.Нітрішечки 9.Відплата 10.Підземний

Варіанти відповідей:

1) 1,2,3,5,6; 2) 4,7,8; 3) 4,5,6,7,8; 4) 1,3,5,6,9,10; 5) 5,6,9.

60. Бувають первісними або мають тільки внутрічастиномовну похідність... Виберіть варіант правильної відповіді.

1.Іменники 2.Прикметники 3.Дієслова 4.Займенники 5.Прислівники
6.Числівники 7.Прийменники 8.Частки 9.Вигуки 10.Сполучники

Варіанти відповідей:

1) 4,6; 2) 4,5; 3) 5,6,8; 4) 4,5,6; 5) 1,7,10.

61. Правильними є твердження... Виберіть варіант правильної відповіді.

1. При префіксальному способі префікс додається до твірної основи;
2. При префіксально-суфіксальному способі префікс і суфікс одночасно додаються до твірної основи;
3. При префіксально-суфіксальному способі префікс і суфікс одночасно додаються до цілого твірного слова;
4. При префіксально-постфіксальному способі префікс і постфікс одночасно додаються до цілого твірного слова;
5. При флексійному способі словотворче закінчення додається до цілого твірного слова;

Варіанти відповідей:

1) 1,2; 2) 3,4; 3) 2,4; 4) 2,4,5; 5) 2.

62. Правильними є твердження... Виберіть варіант правильної відповіді.

1. Усі слова, що мають постфікс, є дериватами постфіксального способу творення;
2. Синхронний словотвірний розбір слова може відрізнятися від діяхронного;
3. Усі багатозначні слова мають множинну похідність;
4. Кожне твірне слово структурно простіше, ніж його дериват;
5. Запозичені слова можуть ставати твірною базою для дериватів, утворених питомими українськими словотворчими ресурсами;

Варіанти відповідей:

1) 1,2,3; 2) 2,4,5; 3) 2,3,5; 4) 2,5; 5) 4,5.

63. Ад'єктивізацією є різновид морфолого-синтаксичного способу, яким утворюються... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

- 1.Іменники;
- 2.Прикметники;
3. Прислівники;
- 4.Дієприкметники;
- 5.Дієприслівники.

64. Адвербіалізацією є різновид морфолого-синтаксичного способу, яким утворюються... Виберіть варіант правильної відповіді.

Варіанти відповідей:

- 1.Іменники;
- 2.Прикметники;
3. Прислівники;
- 4.Дієприкметники;
- 5.Дієприслівники.

65. Навести приклади числівникового, прислівникового та дієслівного словотвірних типів.

Вправа 7. Виконати описовий і графічний аналіз слів

Варіант №1

1. Зробити морфемний аналіз слів: **взуттєвий, іменник**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **всеосяжно, короткозорий, сидячи (присл.)**

Варіант №2

1. Зробити морфемний аналіз слів: **підсвічник, спопелілий**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **розхвилюватися, безвусий, розчин**

Варіант №3

1. Зробити морфемний аналіз слів: **передпліччя, дооформлений**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **винахід, швидкоплинність, білолиций**

Варіант №4

1. Зробити морфемний аналіз слів: **ковзанярський, схвалений**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **милозвучно, ЗНО, міжбрів'я**

Варіант №5

1. Зробити морфемний аналіз слів: **безіменний, писанка**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **перекотиполе, Донбас, братова (ім.)**

Варіант №6

1. Зробити морфемний аналіз слів: **по-студентському, умиватись**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **частовживаний, собачий, хліборобський**

Варіант №7

1. Зробити морфемний аналіз слів: **сузір'я, подвоїти**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **профспілковий, придорожній, білолиций**

Варіант №8

1. Зробити морфемний аналіз слів: **сімомастами, дрібнесенький**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **одержима (ім.), лютъ, по-сусідськи**

Варіант № 9

1. Зробити морфемний аналіз слів: **снігопад, відображено**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **швидкісний, Плющ (прізви.), словотвірний**

Варіант № 10

1. Зробити морфемний аналіз слів: **переписування, довоєнний**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **чесний, міськвиконком, прочитання**

Варіант № 11

1. Зробити морфемний аналіз слів: **по-львівськи, учителювати**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **похід на (ім.), милозвучність, пришкільний**

Варіант № 12

1. Зробити морфемний аналіз слів: **применшуючи, п'ятикнижжя**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **овечий, оберіг, Вовк (прізви.)**

Варіант № 13

1. Зробити морфемний аналіз слів: **найкращий, розібравши**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **шестирічний, черговий (ім.), хмаритися**

Варіант № 14

1. Зробити морфемний аналіз слів: **багаторічний, переобрання**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **пишатися, шостий, малопомітний**

Варіант № 15

1. Зробити морфемний аналіз слів: **двозначність, вартісно**

2. Зробити словотвірний аналіз слів: **сінокіс, безлистий, розкричатися**

Варіант № 16

1. Зробити морфемний аналіз слів: **по-львівськи, перемога**

2. Зробити словотвірний аналіз слів: **узлісся, милозвучно, заморський**

Варіант № 17

1. Зробити морфемний аналіз слів: **спідлоба, зменшити**

2. Зробити словотвірний аналіз слів: **коханий (ім.), НТШ, жалюгідний**

Варіант № 18

1. Зробити морфемний аналіз слів: **найраніше, щедрував**

2. Зробити словотвірний аналіз слів: **колоситися, упівець, теракт**

Варіант № 19

1. Зробити морфемний аналіз слів: **вісімсот, марсохід**

2. Зробити словотвірний аналіз слів: **десятий, подвір'я, Броди(місто)**

Варіант № 20

1. Зробити морфемний аналіз слів: **зажурився, розірваний**

2. Зробити словотвірний аналіз слів: **обставина (термін), кругом (прислівник), синьоокий**

Варіант №21

1. Зробити морфемний аналіз слів: **взуттєвий, іменник**

2. Зробити словотвірний аналіз слів: **всеосяжно, короткозорий, сидячи (присл.)**

Варіант № 22

1. Зробити морфемний аналіз слів: **підсвічник, спопелілий**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **розхвилюватися, безвусий, розчин**

Варіант № 23

1. Зробити морфемний аналіз слів: **передпліччя, дооформлений**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **винахід, швидкоплинність, білолиций**

Варіант № 24

1. Зробити морфемний аналіз слів: **ковзанярський, схвалений**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **милозвучно, ЗНО, міжбрів'я**

Варіант № 25

1. Зробити морфемний аналіз слів: **безіменний, писанка**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **перекотиполе, Донбас, братова (ім.)**

Варіант № 26

1. Зробити морфемний аналіз слів: **по-студентському, умиватись**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **частовживаний, собачий, хліборобський**

Варіант № 27

1. Зробити морфемний аналіз слів: **сузір'я, подвоїти**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **профспілковий, придорожній, білолиций**

Варіант № 28

1. Зробити морфемний аналіз слів: **сімомастами, дрібнесенький**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **одержима (ім.), лютть, по-сусідськи**

Варіант № 29

1. Зробити морфемний аналіз слів: **снігопад, відображено**
- 2.Зробити словотвірний аналіз слів: **швидкісний, Плющ (прізви.), словотвірний**

Варіант № 30

1. Зробити морфемний аналіз слів: **переписування, довоєнний**
- 2.Зробити словотвірний аналіз слів: **чесний, міськвиконком, прочитання**

Варіант № 31

1. Зробити морфемний аналіз слів: **по-львівськи, учителювати**
- 2.Зробити словотвірний аналіз слів: **причинна (ім.), милозвучність, пришкільний**

Варіант № 32

1. Зробити морфемний аналіз слів: **применшуючи, п'ятикнижжя**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **овечий, оберіг, Медвідь (прізви.)**

Варіант № 33

1. Зробити морфемний аналіз слів: **найкращий, розібравши**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **шестирічний, черговий (ім.), хмаритися**

Варіант № 34

1. Зробити морфемний аналіз слів: **багаторічний, переобрання**
- 2.Зробити словотвірний аналіз слів: **пишатися, шостий, малопомітний**

Варіант № 35

1. Зробити морфемний аналіз слів: **двозначність, вартісно**
- 2.Зробити словотвірний аналіз слів: **сінокіс, безлистий, розкричатися**

Варіант № 36

1. Зробити морфемний аналіз слів: **по-львівськи, перемога**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **узлісся, милозвучно, заморський**

Варіант № 37

1. Зробити морфемний аналіз слів: **спідлоба, зменшити**
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **коханий (ім.), НТШ, жалюгідний**

Вправа 7. Виконати теоретичне й практичні завдання

ВАРІАНТ № 1

1. Розкрити теоретичне запитання, використовуючи наукову літературу.
Морфеміка. Морфема. Морф. Аломорф. Інваріант. Варіант морфеми. Єдиний вияв морфеми.
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **всеосяжно, короткозорий, сидячи (присл.), безконечний, вічнозелений, Любов (ім'я), США, сотий.**
3. Зробити морфемний аналіз словоформ: **умивався, швидкісний, по-українськи, розірваний, двісті, жінці, найрозумніший, розтявши.**

ВАРІАНТ № 2

1. Розкрити теоретичне запитання, використовуючи наукову літературу.
Корінь. Класифікація коренів української мови.
2. Зробити словотвірний аналіз слів: **вихідний (ім.), громовідвід, західноукраїнський, по-львівськи, перемир'я, Донбас, лісопарковий, розсердитися.**
3. Зробити морфемний аналіз словоформ: **хлопцями, швидкоплинність, розігрівся, сімсот, по-батьківському, п'ятдесятий, розісланий, подешевшати.**

ВАРІАНТ № 3

1. Розкрити теоретичне запитання, використовуючи наукову літературу.
Суфікс. класифікація суфіксів української мови.

2.Зробити словотвірний аналіз слів: **меншість, узгір'я, тиховодий, Ньютон (од.вим.), захист, овечий, закохатися, коліскова (ім.).**

3. Зробити морфемний аналіз слів: **упевненістю, починали, переіменували, піднебесся, оформлять, почищений, по-сусідськи, найвужчий.**

ВАРІАНТ № 4

1. Розкрити теоретичне запитання, використовуючи наукову літературу.

Префікс. Класифікація префіксів української мови.

2.Зробити словотвірний аналіз слів: **навчання, добросовісно, учительська (ім.), політв'язень, собачий, умиватися, колоситися, прудконогий, лісостеп, свіжоморожений.**

3. Зробити морфемний аналіз слів: **роздоріжжя, недолюблювати, двомастами, більшість, взувався, воєнний, пощерблений, був.**

ВАРІАНТ № 5

1. Розкрити теоретичне запитання, використовуючи наукову літературу.

Флексія. Словозмінна основа.

2.Зробити словотвірний аналіз слів: **вечірня (ім.), ЗМІ, хвилеріз, густолистий, далекоглядно, кущитися, наблизитися, малоуспішний.**

3. Зробити морфемний аналіз слів: **пересилився, по-своєму, безсердечний, підземелля, підвищення, потемнілий, одягнутий, возвеличення.**

ВАРІАНТ № 6

1. Розкрити теоретичне запитання, використовуючи наукову літературу.

Дериватологія. Словотвір. Словотворення. Внесок проф. І. Ковалика у розвиток дериватології.

2.Зробити словотвірний аналіз слів: **тризуб, ясночолій, ЦВК, пояснення, надвечір'я, перерозподіл, по-материнськи, щиросердечно.**

3. Зробити морфемний аналіз словоформ: **купуватимемо, піднявши, триста, формотворчий, свячений, засумнівався, пташина, по-вашому.**

ВАРІАНТ № 7

1. Розкрити теоретичне запитання, використовуючи наукову літературу.

Способи словотворення в українській мові.

2. Зробити словотвірний аналіз слів: **Чорнобиль (місто), УПА, густонаселений, густолистий, багатогранний, синь, безвусий, двозначність, вивчивши.**

3. Зробити морфемний аналіз словоформ: **розкричався, по-родинному, описавши, недоказаний, зеленіший, узголів'я, курчата, починаймо.**

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛІВ РІЗНИХ ЧАСТИН МОВИ

Словотвірна система іменника

1. Твірні бази, словотворчі афікси і словотвірні значення (СЗ) похідних іменників. Іменникові словотвірні типи (СТ).
2. Способи творення іменників у сучасній українській мові, характерні іменникові способи (аббревіація, лексико-семантичний спосіб).
3. Словотворча спроможність іменника.

Вправа 1. Визначити твірні бази і словотворчі афікси дериватів, згрупувати іменники за загальними словотвірними значеннями:

- а) носій процесуальної ознаки,
- б) опредметнена дія,

в) модифікаційне значення,

г) абстрагована ознака

та за відповідними словотвірними типами.

З р а з о к: спільним словотвірним значенням “абстрагована ознака”

об’єднані іменники

легковірність ← **легковірн-ий** + **-ість**

масштабність ← **масштабн-ий** + **-ість**

право́та ← **прав-ий** + **(от)-а**

убозтво ← **убог-ий** + **(ств)-о** (чергування, накладання)

Наведені слова належать до трьох словотвірних типів:

- 1) СТ з прикметниковою твірною основою і іменникоим суфіксом **-ість-** (*легковірність, масштабність*);
- 2) СТ з прикметниковою твірною основою і суфіксом **-от-а** (*право́та*);
- 3) СТ з прикметниковою твірною основою і суфіксом **-ств-(о)** (*убозтво*).

Продавець, жнець, відбудовник, наглядач, завідувач, здичавіння, збереження, зберігання, випробовування, випробування, свисток, картоплина, куток, прийдешність, оборонець, проїзд, відступник, поклін, приспів, женчик, буденність, височінь, убозтво, учитель, брехня, піщина, нагорода, спокута, хлопчик, шевчик, стрибок, хлібина, милозвучність, глибочінь, недбальство.

Вправа 2. Зробити словотвірний розбір іменників.

З р а з о к: узлісс’а ← уз- + ліс-+-j- (а): с/ј /→ с/с’/:

Дериват – іменник узлісс я, твірна база – іменник ліс, твірна основа ліс-, словотворчий формант – іменниковий конфікс уз-...-j, морфологічна зміна – подовження в корені внаслідок фонематизації j; спосіб творення – конфіксальний (префіксально-суфіксальний).

Межигір’я, вогнестійкість, раба, вогнегасник, лісоруб, двозначність,

винахід, просинь, синь, задум, пасинок, побратим, тризуб, металопластик, пройдисвіт, УПА, упівець, Маківка (назва гори), полонений (ім.).

Вправа 3. Укласти словотвірні гнізда простих дериватів із іменниковими вершинами: *мир, ніч, вода*.

З р а з о к: земл'а → земний → по-земн-ому

→ під-зем-н(ий)

→ над-зем-н(ий)

→ до-зем-н-(ий)

→ при-земли(ти) → приземлити-ся

→ приземл-енн'-а

→ за-земл-и(ти) → заземл-енн'(а)...

Словотвірна система дієслова

1. Твірні бази, словотворчі афікси і словотвірні значення похідних дієслів. Дієслівні словотвірні типи.

2. Способи творення дієслів у сучасній українській мові.

Характерні дієслівні способи (постфіксальний, префіксально-постфіксальний, суфіксально-постфіксальний, префіксально-суфіксально-постфіксальний).

3. Словотворча спроможність дієслова.

Вправа 1. Визначити твірні бази і словотворчі афікси дериватів, згрупувати дієслова за загальними словотвірними значеннями

а) дія, результат якої названий твірним іменником,

б) дія предметом, названим твірним іменником,

в) бути тим, кого називає твірний іменник,

г) робити когось/щось таким, як визначено твірним прикметником,

г) переходити до стану, визначеного твірним прикметником,

д) дія dokonаного виду, мотивована недоконаним видом.

З р а з о к: спільним словотвірним значенням “доконана дія, мотивована недоконаною” об’єднані дієслова *перевірити, виділити, виправити, натякнути, вимерзнути*. Твірними базами є дієслівні твірні основи недоконаного виду: *перевір'а-ти, виділ'а-ти, виправл'а-ти, натяка-ти, вимерза-ти*. Усі наведені дієслова утворені двома суфіксами: **-и-(ти)** і **-ну-(ти)** (при афіксації усикається кінцевий суфікс твірної основи **-а**).

Отже, аналізовані дієслова належать до двох словотвірних типів:

- 1) СТ з дієслівною основою недоконаної дії і дієслівним суфіксом -и(ти),**
- 2) СТ з дієслівною основою і дієслівним суфіксом -ну-(ти).**

Кривдити, перчити, цементувати, учителювати, веселити, радіти, привчити, тривожити, смолити, бальзамувати, шевцювати, ледарювати, білити, доручити, солодити, біліти, густіти, гуснути, ступити, лишити.

Вправа 2. Зробити словотвірний аналіз дієслів.

З р а з о к: **розійтися** ← **розі-** + **йти** + **-ся**: дериват – дієслово розійтися, твірнеслово дієслово *йти*, словотворчий формант – префікс **розі-** і постфікс **ся**, спосіб творення – **префіксально-постфіксальний**.

Знервуватися, розщедритися, розумнішати, щедрувати, закривати, роззброїти, уточнити, перебільшити, перебільшувати, гніздитися, знешкодити, знешкоджувати, одужати, покашлювати, благодіяти, змилосердитися.

Вправа 3. Записати по 10 дериватів:

- а) віддієслівних іменників;
- б) віддієслівних прикметників;
- в) віддієслівних дієслів.

З р а з о к: віддієслівний іменник: **перехід** ← **переходити**

віддієслівний прикметник: **читальний** ← **читати**

віддієслівне дієслово: **недобачати** ← **бачити**

Словотвірна система прикметників і прислівників

1. Словотворчі ресурси і способи словотворення прикметників.

Основні словотвірні значення прикметників. Прикметникові словотвірні типи.

2. Словотворчі ресурси і способи словотворення прислівників. Прислівникові словотвірні типи.

3. Словотворча спроможність прикметників і прислівників.

Вправа 1. Зробити словотвірний аналіз прикметників. Указати на словотвірні значення дериватів. Визначити твірні бази і словотворчі афікси

дериватів, згрупувати прикметники за словотвірними значеннями

а) вираження градації ознаки відповідно до семантики твірної бази,

б) схильність до активного вияву дії, названої твірним дієсловом,

в) виразна, інтенсивна ознака, пов'язана з наявністю великого того, що назване твірним іменником,

г) загальновідносна ознака

та за словотвірними типами.

З р а з о к: одним словотвірним значенням загальновідносна ознака

об'єднані прикметники *університетський, степовий, програмний*, які

утворилися від іменникових основ *університет-, степ-, програм-* а трьома

прикметниковими суфіксами *-ськ-, -ов-, -н-*, тому й належать до трьох

словотвірних типів.

Окупаційний, спортивний, прогулянковий, гірський, височезний,

липкий, полохливий, тямкий, тямущий, мінливий, кислуватий, вухатий,

парламентський, листатий, блідуватий, носатий, худючий, міський,

старезний, ламкий, розсипчастий, конкурсний, розумовий, щокастий.

Вправа 2. Зробити словотвірний аналіз слів.

З р а з о к: **ясночолій** ← **ясн-е** + **(о)** + **чол-о** + **ий**: дериват прикметник **ясночолій**, твірна база словосполучення **ясне чоло**, твірні основи **ясн-** і **чол-** поєдналися інтерфіксом, словотворчий формант – закінчення **-ий**, єдиний словесний наголос. Спосіб творення – **флексійно-складний**.

Десь, кількагодинний, водостійкий, легкокрилий, чорно-білий, по-студентському, близьенько, недалеко, коли-небудь, ледве-ледве, двоповерховий, підводний, догори, шкода (присл.), пора (присл.), багато (присл.), вічнозелений, темно-зелений, темнобарвний.

Вправа 3. Записати 5 відприслівникових дериватів несамоствірених частин мови, 5 – відприслівникових прислівників, 5 – відприслівникових прикметників.

З р а з о к: **так (частка)** ← **так (присл.)**, **любо-дорого (присл.)** ← **любо (присл.)** + **дорого (присл.)**, **вчорашній (прикм.)** ← **вчора (присл.)** + **-шн'-(ій)**.

Вправа 4. Укласти словотвірні гнізда простих слів із вершинами **новий, рідкий, чистий**.

З р а з о к: **лют-ий** → **люто**

→ **лють**

→ **роз-лют-и-(ти)** → **розлючу-ува-(ти)**

→ **розлютити-ся**

→ **лют-ува-(ти)** → **лютува-нн'-(а)**

→ **лютий (ім.)** → **лют-нев-(ий)** → **по-лютнев-ому...**

Словотвірний розбір дериватів різних способів творення

Вправа 1. Визначити спосіб словотворення, указати на можливу розбіжність між синхронною й діяхронною деривацією.

З р а з о к:

По-перше ← **По+перше (числ.у З.в.)**

← **По -+ перш-ий + -е**

Діяхронно – **морфолого-синтаксичний спосіб,**

синхронно – **префіксально-суфіксальний.**

Відомий, значущий, слідом (присл.), рухомий, бозна-хто, манівцем (присл.), хтозна-чий, що-небудь, добре (присл.), тихо, вгору, навесні, по-своєму, по-вашому, по-батьківському, кругом (присл.), бігом (присл.), умиватися, надворі, безвісти, щодня, вперше, удесьте, знизу, стиха, коло (прийм.), близько (прийм.), страх! (вигук), вибачте (вигук), натроє, удвох, начисто, дотла, замолоду, досхочу, веселитися, будь-хто.

Вправа 2. Зробити графічний і описовий словотвірний аналіз слів.

Тиховодий, відважитися, завчасу, розщеплення, ліньки, гніздитися, жартома, ганьба(вигук), розігрітися, закохатися, залицятися, перекотиполе, антивірус, добросовісно, синь, синява, колискова (іменник), Олександра (жін.ім'я), частовживаний, сотий, саморобний, водогінний, медінститутський, США, сідячи (присл.), собачий, телячий, бездонний, безберегий, захист, корінь (лінгв.), неправильний, якийсь, Іванна, Богдана, двокрилий, льонокомбінат, хліборобський, політв'язень, сніжно-білий, малоосвічений, Васирина, дугоподібний, словотвірний, словотворчий, невгамовно, невблаганно, далеченько, медівник, благочинність ,безвідмовно, поліпшувач, переінакшувати, пора (присл.)

**ПІДГОТУВАТИ ПРЕЗЕНТАЦІЮ І РЕФЕРАТ ПРО
ДЕРИВАТОЛОГІЧНУ СПАДЩИНУ ТАКИХ МОВОЗНАВЦІВ:**

1. П. Білоусенко
2. М. Брус
3. З. Валух
4. Т. Возний
5. В. Горпинич
6. К. Городенська
7. Д. Гринчишин
8. В. Грещук
9. Є. Карпіловська
10. З. Каспришин
11. Н. Клименко
12. І. Ковалик
13. М. Лесюк
14. І. Ощипко
15. С. Соколова
16. Л. Третьевич (Невідомська)
17. І. Яценко (Див. **РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Азарова Л.Є.* Структурна та фонетична побудова складних одиниць. Вінниця, 2001.
2. *Бабій І.М., Свистун Н.О.* Морфеміка і словотвір сучасної української мови: самостійна та індивідуальна робота. – Тернопіль, 2012. – 136 с.
3. *Безпояско О. К., Городенська К. Г.* Морфеміка української мови. К., 1987.

4. Білоус М.П. Складні прикметники на позначення смакових якостей// Мовознавство. № 5. 1980. С. 78-79.
5. Білоус М., Кузьма І. Морфеміка й дериватологія сучасної української літературної мови: Практикум для студентів українського відділення філологічного факультету. Львів, 2014. 157с.
6. Білоусенко П.І. До питання про основний спосіб творення прислівників в історії української мови// Українська мова. 2008. № 2. С.14-27.
7. Білоусенко П.І., Іншакова О.І., Качайло К.А., Меркулова О.В., Стовбур Л.М. Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси). Запоріжжя – Кривий Ріг, 2010.
8. Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника. К., 1994.
9. Білоусенко П.І., Німчук В.В. Історія української мови. Словотвір. Ч. 1. Іменник (проспект). Запоріжжя – Київ, 2013.
10. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування : монографія. Івано-Франківськ, 2019. 440 с.
11. Брус М.П. Діахронні та синхронні вияви фемінітивотворення в українській медичній термінології// Українська мова, 2022, 4 (84). С.24–40.
12. Вакарюк Л., Панцьо С. Українська мова. Морфеміка і словотвір. – Тернопіль, 1999.
13. Валюх Зоя. Невідмінювані іменники іншомовного походження та їхні дериваційні можливості// Проблеми сучасної філології. Лінгвістика, літературознавство, лінгводидактика. Полтава, 2008. С. 5 – 10.
14. Валюх З. О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові. Київ – Полтава, 2005.
15. Ващук В.О. Флективний спосіб творення похідних іменників // УМЛШ. 1973. № 10.

16. *Вербовська І.Т.* Словотворна синонімія у структурно-системній організації словотвору // Актуальні проблеми українського словотвору. Івано-Франківськ, 2002. С.162-172.
17. *Вихованець Іван, Городенська Катерина.* Теоретична морфологія української мови. К., 2004.
18. *Вихованець І.Р.* Морфологічні категорії? Словотворні? Чи граматичні міжрівневі?// Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ, 2002. С. 13-18.
19. *Віняр Г.М.* Новий префіксоїд у словотворній системі української мови //Філологічні студії: науковий Вісник КДПУ. Кривий Ріг, 2011. Вип.6. С.100-105.
20. *Віняр Г.* Основні тенденції розвитку іменної префіксації в українській мові кінця ХХ ст.// Актуальні проблеми філології і методики викладання мов: зб.наук.праць. Кривий Ріг, 2006. Вип.4. С.6-24.
21. *Вовченко Г. І.* Прикладне українське мовознавство: морфемологія і дериватологія сучасної української літературної мови / рец. : І. В. Сабадош, Р. О. Коца; відп. за вип.: Н. Ф. Венжинович. Ужгород, 2023. 67 с.
22. *Возний Т.М.* Словотвор дієслів в українській мові у порівнянні з російською та білоруською. – Львів, 1981
23. *Глібчук Н.* Адвербіалізація іменників як один із шляхів виникнення міжчастиномовних омонімів//Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 2012. Вип.57. С.26 – 36.
24. *Глібчук Н., Добосевич У.* Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові// Вісник Львівського університету. Серія філолог. Львів, 2010. Вип. 50. С. 386-404.
25. *Горбачук В.Т.* Основні поняття і терміни морфеміки. Слов'янськ, 1983.
26. *Городенська К.Г., Кравченко М.В.* Словотворна структура слова (відіменні деривати). К., 1981. 200 с.

27. *Городенська К.Г.* Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови// Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. К., 2009. Вип. 5. С.3-7.
28. *Городенська К.Г.* Про префікси і префіксоїди в українській мові // Мовознавство. 1986. № 1.
29. *Горпинич В.О.* Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К., 1999.
30. *Гринчишин Д.Г.* Явище субстантивації в українській мові. К., 1965.
31. *Грищенко А.П.* Прикметник в українській мові. К., 1978.
32. *Грецук Василь.* Український відприкметниковий словотвір. Івано-Франківськ, 1995.
33. *Грецук В.В., Бачкур Р.О., Джочка І.Ф., Пославська Н.М.* Нариси з основоцентричної дериватології. Івано-Франківськ, 2007.
34. *Грецук В.В.* Деякі теоретичні питання словотвірного значення// Мовознавство. 1991. № 3. С.34-41.
35. *Грецук В.В.* Основоцентрична дериватологія: історія, стан, перспективи// Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ, 2002. С. 68-78.
36. *Грецук В.В.* Поняття словотвірної парадигми в сучасній дериватології// Мовознавство. 1985. №1. С.21-27.
37. *Грецук В.В.* Словотвір і полісемія слова// Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Тернопіль, 2007.1 (16). С. 244-254.
38. *Грецук В.В.* Студії з українського мовознавства. Вибрані праці. Івано-Франківськ, 2009.
39. *Грецук В.* Відантропонімний словотвір у сучасній українській мові// Лінгвістичні студії / Linguistic Studies. Міжнародний збірник наукових

- праць. Випуск 41. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. С. 18-24.
40. *Грещук Василь, Грещук Оксана*. Словотвір і текст: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2022. 223 с.
41. *Дюкар К. В.* Лексико-словотвірна специфіка неовербативів періоду дії воєнного стану в Україні// *Нова філологія*, (89). 2023. С. 95-100.
42. *Льїн В.С.* Префікси в сучасній українській мові. К., 1953.
43. *Карніловська Є.* Нова Україна у словотвірній номінації: зміни в мовному "кресленні" світу// *Відображення історії та культури народу в словотворенні*. К., 2010. С.91-109.
44. *Карніловська Є. А.* Образ держави у мові відкритого суспільства: новомова чи мова нового мислення?// *Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність*. Зб. наук. доп. на Міжнародних наукових читаннях, присвячених 70-річчю від дня народження чл.-кор. НАН України, проф. Н.Ф. Клименко. К., 2009. С.127-138.
45. *Карніловська Є.А.* Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови. К., 1999.
46. *Каспришин З.О.* Джерела виникнення множинної словотвірної мотивації // *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 1995. Вип.1. С.88-95.
47. *Каспришин З.О.* Складні випадки словотвірного аналізу// *УМЛШ*, 1989, №11. С. 53–58.
48. *Клименко Н.Ф., Карніловська Є.А.* Морфемні структури слів у сучасній українській літературній мові// *Мовознавство*. 1991. С.10-21.
49. *Клименко Н.Ф., Карніловська Є.А.* Морфемно-словотвірний фонд української мови як дослідницька та інформаційно-довідкова система // *Мовознавство*. 1990. № 6.
50. *Клименко Н.Ф., Карніловська Є.А.* Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. К., 1998.

51. *Клименко Н.Ф.* Взаємозв'язки словотвірної і лексичної семантики слів// Мовознавство. 1982. № 3. С.38-45.
52. *Клименко Н.Ф.* Основи морфеміки сучасної української мови. К., 1998.
53. *Клименко Н.Ф.* Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови // Українська мова. 2003. №3-4.
54. *Клименко Н.Ф.* Роль словотворення в сучасній українській номінації// Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. К., 2008. С.134-227.
55. *Клименко Н.Ф.* Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. К.,1984.
56. *Ковалик І.І.* Вчення про словотвір// Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ – Львів, 2007. Ч.І. С. 21-170.
57. *Ковалик І.І.* Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову// Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ – Львів, 2007. Ч.І. С.170-236.
58. *Ковалик І.І.* Основні проблеми вчення про словотвір// Ковалик І.І. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. Івано-Франківськ – Львів, 2008. Ч. II. С. 236-261.
59. *Ковалик І.І.* Питання словотворчої омонімії і синонімії у сфері іменників слов'янських мов// Ковалик І.І. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. Івано-Франківськ – Львів, 2008. Ч. II. С. 288-314.
60. *Ковалик І.І.* Про корінь слова та його роль у словотворенні// Ковалик І.І. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. Івано-Франківськ – Львів, 2008. Ч. II. С. 320-326.
61. *Ковалик І.І.* Про морфемі (морфи) у сфері мови і мовлення// Ковалик І.І. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. Івано-Франківськ – Львів, 2008. Ч. II. С. 156-171.

62. *Ковалик І.І.* "Словотвірний" чи "словотворчий" // Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Івано-Франківськ – Львів, 2007. Ч.І. С. 358-359.
63. *Колоіз Ж. В.* Українська okazіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, 2007. 311 с.
64. *Коржик Л.В.* Словотвірні ланцюги як одиниці словотвірної системи мови // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Івано-Франківськ, 1997. Вип.2. С. 149-155.
65. *Коржик Л.В.* Структура і семантика відприкметникових словотвірних ланцюжків української мови // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ, 2002. С. 312-322.
66. *Костів О., Сколоздра-Шепітко О.* Методика викладання української мови: Навчально-методичний посібник. Для студентів українського відділення філологічного факультету. Львів, 2018.
67. *Коца Р.О.* Динаміка лексико-словотвірних типів складних прикметників в українській мові. Ужгород, 2021. 593 с.
68. *Кочан І. М., Захлюпана Н. М.* Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005.
69. *Кузьма І.Т.* Словотвірна синонімія і словотвірна варіантність прикметників в українській мові. Львів: Літопис, 2006. 308 с.
70. *Кузьма І.Т.* Теорія та історія словотвірної варіантності українських прикметників // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2016. Вип. 63. С.24-31.
71. *Кузьма І.Т.* Морфологічна форма як об'єкт дериватології // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2017. Вип. 64. Ч. І. С. 96-101.
72. *Кузьма І.Т.* Словотворча здатність форм ступенів порівняння в сучасній українській мові. Вісник Львівського національного університету. Серія філологічна. Вип. 68. Львів, 2018. С. 68 – 76.

73. *Кузьма І.Т.* Питання онімного словотворення в науковій спадщині Івана Ковалика // Вісник Львівського національного університету. Серія філологічна. Вип. 71. Львів, 2019. С. 79 – 84.
74. *Кузьма І.Т.* Іменникові форми з основою на -АТ- у словотвірній системі української мови (модифікаційні словотвірні типи на -ат-к-о/-атк-о в діяхронії та синхронії)// Збірник наукових праць на пошану професора Таміли Панько. Львів, 2021. С. 376-390.
75. *Кузьма І. Т.* Актуальні проблеми української лінгвістики (дериватології): методичні коментарі і практикум для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023.
76. *Кушлик О. П.* Словотвірна парадигматика похідних дієслів в українській мові. Дрогобич: Коло, 2015. 384 с.
77. *Кушлик О. П.* Актуальні питання дериватології сучасної української мови. Дрогобич : Швидкодрук, 2022. 172 с.
78. *Кушлик О. П.* Засади систематизування відвігукових дієслів української мови як вершини словотвірних парадигм. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. 2022. Вип. 18. С. 16–24.
79. *Лесюк М.П.* Дослідження словотвору на рівні словотвірних гнізд// Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Філологія. Івано-Франківськ, 2007. Вип. XV-XVIII. С. 212-216.
80. *Лесюк М.П.* Транспозиція, мутація та модифікація значення твірного слова// Мовознавство. 1987. №3. С. 34-39.
81. *Михайлик Р.П.* Семантико-граматична структура дієслів на -ся в сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філолог. наук. К., 1995.
82. *Муромцев І.В.* Морфеміка і словотвір сучасної української мови. – Харків, 1980.

83. *Невідомська Л.* Дери́вація та її основні види// Українознавчі студії: науково-теоретичний журнал Інституту українознавства при Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1999. – №1. – С. 26-40.
84. *Невідомська Л.* Ще раз про сутність лексико-семантичної дери́вації// Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 105-117.
85. *Нелюба А.* Лексико-словотвірні інновації (2008-2009). – Харків, 2010.
86. *Нелюба А., Редько Є.* Лексико-словотвірні інновації (2014). Х., 2015. 220 с.
87. *Ощипко І.Й.* Семантико-словотвірний зв'язок між твірними прикметниками і похідними прислівниками на -о в сучасній українській мові// Словотвірна семантика східнослов'янських мов. К., 1983. С. 60-72.
88. *Ощипко І.Й.* Українські прислівники префіксального творення// Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 2004. Вип. 34. Ч. I. С. 19-24.
89. *Прус В.В.* Морфеміка. Словотвір. Зразки розборів з коментарями. Навчально-методичний посібник. – Житомир, 2009. – 98 с.
90. *Пуряєва Н.В.* Проблеми правопису префіксів і суфіксів в «Українському правописі» 2019 року// Українська мова, 2023, 2 (86). С. 101–115.
91. *Родніна Л.О.* До питання про словотвірні значення відад'єктивних іменників у сучасній українській мові// Словотвірна семантика східнослов'янських мов. К., 1983. С. 56-60.
92. *Русанівський В. М.* Дієслово – рух, дія, образ. К., 1977.
93. *Сегін Л.* Сучасна українська літературна мова: Морфеміка, словотвір, морфонологія: [тестові завдання]. Слов'янськ, 2009. 90 с.
94. *Сікорська З.С.* Сучасна українська мова. Словотвір і морфеміка. Луганськ, 2000.
95. *Сікорська З.* Постфікси в українському мовознавстві // Українська мова. 2003. №3-4.

96. Словотвір сучасної української літературної мови. – К., 1979.
97. *Смаль-Стоцький Р.* Нарис словотвору прикметників української мови. Прага, 1923.
98. *Соколова С.О.* Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. – К., 2003.
99. *Стефурак Р.І.* Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2008.
100. *Стишов О.А.* Українська лексика кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації). К., 2005.
101. *Стишов О.А.* Номінації осіб у сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ)// Мовознавство. 2012. № 6.
102. *Стишов О.* Особливості словотворення складних okazіоналізмів у сучасній українській мові// Лінгвістичні студії / Linguistic Studies. Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 43. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022, С. 41-52.
103. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За ред. І Білодіда. К., 1969.
104. *Третьевич Л.М.* Про словотвір українських іменників із нульовим суфіксом, мотивованих дієсловами з префіксом ви-// Українське мовознавство. 1979. №7.
105. *Третьевич Л.М.* Нульова суфіксація деад'єктивних іменників у сучасній українській мові // Українське мовознавство. 1982. №10.
106. *Третьевич Л.М.* Про словотвірну семантику віддієслівних іменників із нульовими суфіксами в сучасній українській мові// Словотвірна семантика східнослов'янських мов. К., 1983. С. 120-129.
107. Українська мова. Енциклопедія. К., 2000.
108. Український правопис. К. 2019
109. *Хрустик Н.М.* Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір: практикум. Одеса: Астропринт, 2005. 136 с.

110. Чернявська С. М. Афіксоїди як продуктивний засіб інновативного словотвору української мови// Філологія ХХІ століття : зб. наук. пр. 13-ї Всеукр. наук.-практ. конф., 27 квітня 2023 р. / ред. кол.: К. Ю. Голобородько [та ін.]. Харків, 2023.С. 141-144.
111. Шевчук О.С. Способи словотвору в сучасній українській літературній мові. Донецьк, 1990.
112. Яценко І.Т. Явище спрощення в морфологічному складі слова // УМЛШ. 1973. №3.

Словники:

113. Вакарюк Л.О., Панцьо С.С. Український словотвір у термінах. Тернопіль, 2007. 260 с.
114. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К., 1985.
115. Глібчук Н. М., Добосевич У. Б. Словник міжчастиномовних омонімів української мови. Львів, 2016.
116. Демська О.М., Кульчицький І.М. Словник омонімів української мови. Львів, 1996. 223 с.
117. Етимологічний словник української мови/ За ред. І. Мельничука. К., 1982-2012. Т.І-VI.
118. Карпіловська Є.А. Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами – омографічними коренями. К.: Укр. енциклоп. ім.М.П. Бажана, 2002.
119. Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П., Клименко Н.Ф., Критська В.І., Пуздирева Т.К., Романюк Ю.В. Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики. К., 2013.
120. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Карпіловський Є.С., Недозим Т.І. Словник афіксальних морфем сучасної української мови. К., 2005.
121. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.В. Шкільний словотвірний словник сучасної української мови. К.: Наукова думка, 2005.
122. Мазурик Данута. Нове в українській лексиці. Львів, 2002.

123. *Полюга Л.М.* Словник українських морфем. Львів, 2001, 2003.
124. *Селігей П.О.* Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові. К., 2014. 324 с.
125. *Сікорська З.С.* Українсько-російський словотворчий словник. К., 1995.
126. *Сікорська З.С.* Словник лінгвістичних термінів. Словотвір і морфеміка. К., 2003. 199с.
127. Словник іншомовних слів. К., 2000.
128. Словник української мови: у 11-ти Т. К., 1970-1980.
129. Українська мова. Енциклопедія. К., 2000.
130. *Яценко Т.І.* Морфемний аналіз: Словник-довідник: У 2т. К., 1980. Т.1. 356 с.; 1981. Т.ІІ. 352